

แนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลลูโบะยิไร

อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

Flood Management Approaches of Community Leaders in Lubo Yirai

Subdistrict, Mayo District, Pattani Province

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นินุสรา มินทราศักดิ์

นายพันธกานต์ ไช้ะรี รหัสนักศึกษา 406522012

นายอลิฟ มะเซ็ง รหัสนักศึกษา 406522024

นายฮาฟิส อารง รหัสนักศึกษา 406522039

หัวข้อพิเศษนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชาวิจัยทางรัฐศาสตร์และกฎหมายมหาชน

หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568

หัวข้อพิเศษ : แนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี
: Flood Management Approaches of Community Leaders in Lubo Yirai Subdistrict,
Mayo District, Pattani Province

ผู้วิจัย : อลีฟ มะเซ็ง, พันธกานต์ โชะรี, ฮาฟิส อารง

หลักสูตร : รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน

มหาวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ปีการศึกษา : 2568

อาจารย์ที่ปรึกษาหัวข้อพิเศษ

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิรุสรา มินทราศักดิ์)

อาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชาการวิจัยทางรัฐศาสตร์และกฎหมายมหาชน อนุมัติให้นับการศึกษาหัวข้อ
พิเศษเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสอบปฏิบัติสำเร็จของรายวิชาดังกล่าวนี้

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิรุสรา มินทราศักดิ์)

ประธานหลักสูตรรัฐศาสตบัณฑิต

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

บทคัดย่อ

หัวข้อพิเศษ : แนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลอุโบะโยไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี
ผู้วิจัย : อลีฟ มะเซ็ง, พันธกานต์ โช๊ะรี, ฮาฟิส อารง
หลักสูตร : รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน
มหาวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ปีการศึกษา : 2568

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลอุโบะโยไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี และเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชน นายกและรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงประชาชนในพื้นที่รวม 18 คน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการก่อนเกิดอุทกภัยมีการเตรียมความพร้อมทั้งด้านกายภาพและการจัดการ เช่น ขุดลอกคลองและทางระบายน้ำ จัดทำกระสอบทราย อบรมการอพยพ และให้ความรู้เรื่องการป้องกันภัยพิบัติ ขณะเกิดอุทกภัยมีการระดมความร่วมมือจากผู้นำ องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานภายนอกในการอพยพผู้ประสบภัย จัดหาศูนย์พักพิงและสิ่งของอุปโภคบริโภค รวมถึงการประสานงานกับหน่วยกู้ภัย ส่วนหลังเกิดอุทกภัยมีการฟื้นฟูซ่อมแซมบ้านเรือน ถนน ระบบสาธารณูปโภค และสนับสนุนการฟื้นฟูทางเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาชี้ว่าการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชน และการจัดการอย่างเป็นระบบช่วยลดความสูญเสีย และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน แนวทางที่เสนอคือการพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่น จัดตั้งกลไกความร่วมมือในทุกกระดับ และวางแผนบูรณาการระยะยาวเพื่อรองรับสถานการณ์อุทกภัยในอนาคตอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การจัดการอุทกภัย, ผู้นำชุมชน, องค์การบริหารส่วนตำบล

Abstract

Special Topic : Flood Management Approaches of Community Leaders in Lubo Yirai Subdistrict, Mayo District, Pattani Province

Researchers : Alif Maseng, Panthakan Sohree, Hafis Arong

Program : Bachelor of Political Science in Government and Public Law

University : Yala Rajabhat University

Academic Year: 2025

This research aims to study the flood management of community leaders and the Subdistrict Administrative Organization (SAO) in Lubo Yirai, Mayo District, Pattani Province, and to explore strategies for flood management in the area. A qualitative research method was employed, collecting data from 18 participants,

Including community leaders, the SAO president and vice president, and local residents. The findings reveal that before floods occur, preparations are made in both physical and managerial aspects, such as dredging canals and drainage systems, preparing sandbags, organizing evacuation drills, and providing knowledge about disaster prevention. During floods, collaboration is mobilized among community leaders, local organizations, and external agencies to evacuate victims, provide shelters and essential supplies, and coordinate with rescue units. After floods, efforts focus on rehabilitation, including repairing houses, roads, and public utilities, as well as supporting economic recovery.

The study indicates that flood management by community leaders and systematic management help reduce losses and strengthen community resilience. The proposed approaches include developing the capacity of local leaders, establishing collaborative mechanisms at all levels, and formulating integrated long-term plans to sustainably address future flood situations.

Keywords : Flood Management, Community Leaders, Subdistrict Administrative Organization

กิตติกรรมประกาศ

หัวข้อพิเศษฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิ นุสรรา มินทราศักดิ์ และคณะกรรมการหัวข้อพิเศษที่ได้ให้คำแนะนำ ติดตามความก้าวหน้าและคอยให้กำลังใจอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิ นุสรรา มินทราศักดิ์ ที่ได้กรุณาเสียสละ อดทน อบรมสั่งสอน ว่ากล่าวตักเตือน ในความเมตตา กับผู้วิจัยเหนือกว่าครูที่จะพึงมีให้กับศิษย์โดยทั่วไป ซึ่งผู้วิจัย ขอขอบคุณไว้เป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณคณะกรรมการหัวข้อพิเศษทุกท่าน ที่ได้เสนอความคิดเห็นให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่องานชิ้นนี้ ขอขอบคุณเพื่อนๆและครอบครัวอันเปรียบเสมือนกัลยาณมิตรที่ได้ให้ความช่วยเหลือ เป็นกำลังใจมาตลอด คุณค่าอันพึงมีของรายงานจากหัวข้อพิเศษฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแต่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วน ช่วยเหลือ และให้กำลังใจเป็นอย่างดี

คณะผู้วิจัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
หัวข้อพิเศษ	ก
บทคัดย่อ (ไทย)	ข
บทคัดย่อ (อังกฤษ)	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ-ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1-3
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ขอบเขตการวิจัย	3-4
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะ	4-5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการอุทกภัยและการป้องกันอุทกภัย	6-15
2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำชุมชน	15-20
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	20-24
2.4 กรอบแนวคิด	25
บทที่ 3 วิธีดำเนินการ	26
3.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก	26
3.2 เครื่องมือที่ใช้และการสร้างเครื่องมือ	26
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	27
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	27
3.5 ระยะเวลาการวิจัย	27
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	28
4.1 กระบวนการก่อนเกิดอุทกภัย	28-30

4.2 กระบวนการขณะเกิดอุทกภัย	31-34
4.3 กระบวนการหลังเกิดอุทกภัย	34-36
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	37
5.1 สรุปผลการวิจัย	37-39
5.2 อภิปรายผล	39-41
5.3 ข้อเสนอแนะ	41-42
บรรณานุกรม	43-44
บุคลากร	45-46
ภาคผนวก	47
ภาคผนวก ก (เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล)	48-50
ภาคผนวก ข (ภาพประกอบการลงพื้นที่เก็บข้อมูล)	51-54
ประวัติผู้วิจัย	55-57

อำเภอทุ่งยางแดง เป็นพื้นที่ประสบภัยพิบัติ โดยพื้นที่อำเภอมายอได้รับผลกระทบใน 7 ตำบล 25 หมู่บ้าน 1419 ครัวเรือน 4905 คน อำเภอทุ่งยางแดง ได้รับผลกระทบ 4 ตำบล 20 หมู่บ้าน 520 ครัวเรือน 2114 คน และจะเตรียมประกาศอีก 10 อำเภอ เป็นพื้นที่ประสบภัยพิบัติรวม 12 อำเภอ และสั่งการให้โรงเรียนประกาศหยุดเรียน ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ (Thai PBS, 2567)

ชาวบ้านในตำบลลูโบะยิโร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับ ศาสนาอิสลามอย่างลึกซึ้ง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยมีการเพาะปลูกข้าว กรีด ยาง ปลูกพืชผัก ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ และอาชีพเสริม ผลิตผ้าบาติก ทำขนม นอกจากนี้ยังมีการทำประมงในลำคลอง และแม่น้ำที่ไหลผ่านพื้นที่ วัฒนธรรมและประเพณีของชาวบ้านในตำบลลูโบะยิโรมีความหลากหลายและเป็น เอกลักษณ์ โดยชาวบ้านในพื้นที่จะจัดงานประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น การเฉลิมฉลองวันฮารีรายอ (Eid al-Fitr) ซึ่งเป็นวันสิ้นสุดเดือนรอมฎอน รวมถึงการทำบุญและการละหมาดในวันสำคัญทางศาสนาอื่น ๆ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังคงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ เช่น การทำเครื่องมือการเกษตร การทอผ้า การทำ เครื่องประดับจากทองเหลือง และการปรุงอาหารที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อาหารท้องถิ่นเช่น ข้าวย่ำและแกงไก่ใส่ ลูกตอ ถือเป็นอาหารที่ได้รับความนิยมและสะท้อนถึงวัฒนธรรมการกินอยู่ของชาวลูโบะยิโร (องค์การบริหารส่วน ตำบลลูโบะยิโร, 2568)

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาที่คณะผู้จัดทำได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและเยาวชนในพื้นที่จากเสียงส่วนใหญ่ ได้กล่าวถึงปัญหาหลักในพื้นที่ โดยเฉพาะปัญหาน้ำท่วมในหลายๆปีส่งผลกระทบในหลายๆด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมและวัฒนธรรม สาเหตุเกิดจากการระบายน้ำไม่ทัน ทำให้เกิดน้ำขังเป็นจำนวนมากพร้อม ทั้งคนในพื้นที่มีการถมดินสร้างบ้านเรือน ทำให้ปิดทางระบายน้ำ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลลูโบะยิโรมีวิธีการ แก้ปัญหาโดยการขุดทางระบายน้ำ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้เนื่องจากคนในพื้นที่ไม่ให้ความร่วมมือในการขุดทาง ระบายน้ำ จึงทำให้ทรัพย์สินครัวเรือนเสียหายเป็นจำนวนมาก รวมทั้งไม่สามารถทำการเกษตรได้ ซึ่งในตำบล ลูโบะยิโรทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ จึงต้องหยุดทำการเกษตรเป็นสัปดาห์ ปัญหาน้ำท่วม ส่งผล กระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ พื้นที่ทำการเกษตร เช่น นาข้าว แปลงผัก และสวนยางพารา มัก ได้รับความเสียหายจากน้ำท่วมขัง ทำให้เกษตรกรไม่สามารถดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรได้อย่างเต็มที่ ในบาง กรณี ครัวเรือนบางส่วนต้องหยุดทำการเกษตรเป็นระยะเวลาหลายสัปดาห์ ส่งผลให้ประชาชนบางกลุ่มจำเป็นต้อง ย้ายถิ่นฐานไปทำงานในจังหวัดใกล้เคียง ส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมบางส่วนที่เคยเป็นแหล่งทำมาหากินสำคัญของ คนในชุมชนถูกทิ้งร้างไว้เป็นจำนวนหนึ่ง ซึ่งปัญหานี้เกี่ยวข้องกับ การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานด้านการจัดการ น้ำ เช่น ระบบระบายน้ำและชลประทานที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการขาดแนวทางการจัดการและพัฒนาอาชีพที่ ช่วยให้ประชาชนสามารถรับมือกับผลกระทบจากภัยพิบัติได้ดีขึ้น นอกจากนี้ ปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น การพึ่งพา

อาชีพการเกษตรเป็นหลัก และการไม่มีรายได้เสริมที่มั่นคง ทำให้ประชาชนเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจเมื่อเกิดน้ำท่วม แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมจึงควรเป็นแนวทางที่ เน้นการจัดการปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วมแบบมีส่วนร่วมควบคู่ไปกับการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ผ่านการพัฒนาอาชีพ การสนับสนุนเงินทุน และการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลอุโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ซึ่งจะทำให้ทราบถึงกระบวนการ แนวทาง การจัดการปัญหาอุทกภัยของผู้นำ ชุมชน และสุดท้ายแล้วผลการวิจัยจะนำมาซึ่งแนวทางในการจัดการปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ตำบลอุโบะยิไรที่มีประสิทธิภาพ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ตำบลอุโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ตำบลอุโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลอุโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

1.3.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 18 คน ได้แก่ นายกองการบริหารส่วนตำบลอุโบะยิไร จำนวน 1 คน รองนายกองการบริหารส่วนตำบลอุโบะยิไร จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชนแต่ละชุมชนทั้งหมด จำนวน 8 คน และประชาชนแต่ละชุมชนทั้งหมด จำนวน 8 คน

1.3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้ศึกษาพื้นที่ตำบลอุโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี โดยมีหมู่บ้านทั้งหมด 8 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านบาลูกาตือเงาะ หมู่ที่ 2 บ้านเมืองยอน หมู่ที่ 3 บ้านโคกกอ หมู่ที่ 4 บ้านตะบิงตี่ง หมู่ที่ 5 บ้านน้ำใส หมู่ที่ 6 บ้านเจาะบาแน หมู่ที่ 7 บ้านบูเกะกุง และหมู่ที่ 8 บ้านโคกระกำ

1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีระยะเวลาในการศึกษา 4 เดือน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน - เดือนกันยายน พ.ศ 2568

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สร้างความตระหนักรู้และเสริมสร้างความร่วมมือภายในชุมชนในการเผชิญและจัดการกับอุทกภัย การจัดการภัยพิบัติแบบมีส่วนร่วม ทำให้สามารถรับมือกับภัยในระยะยาวได้ดีขึ้น
2. การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลอุบะยิไร ทำให้การเตรียมความพร้อม การแจ้งเตือน และการตอบสนองต่อสถานการณ์เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
3. การมีส่วนร่วมช่วยให้องค์การบริหารส่วนตำบลอุบะยิไร สามารถจัดทำนโยบายหรือแผนรับมืออุทกภัยที่เหมาะสมกับพื้นที่และสภาพปัญหาจริง
4. ลดความสูญเสียต่อชีวิต ทรัพย์สิน และโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน

1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

แนวทาง หมายถึง การกำหนด หลักการ หรือวิธีการที่วางไว้เพื่อใช้ปฏิบัติในการดำเนินงานหรือแก้ไขปัญหา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปในทางเดียวกัน ซึ่งให้ตรงกับเป้าหมาย และความชัดเจนให้ง่ายต่อการตัดสินใจหรือตรวจสอบความเหมาะสมของการกระทำต่าง ๆ ได้

การจัดการ หมายถึง กระบวนการวางแผน จัดระเบียบ สั่งการ และควบคุมการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคน เงิน วัสดุ หรือเวลา เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการประสานงานและการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ

อุทกภัย หมายถึง เกิดจากฝนตกหนักต่อเนื่องเป็นเวลาหลายวันและมีปัจจัยหลายๆอย่างที่ทำให้เกิดอุทกภัย เช่น น้ำป่าไหลหลาก น้ำคลองล้นออกมา ซึ่งทำให้น้ำระบายไม่ทันหรือการระบายไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้อุทกภัยเป็นจำนวนมากและจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยที่ผู้คนไม่ทันตั้งตัว เมื่อเกิดอุทกภัย ความเสียหายที่ตามมาจะรุนแรงและขยายวงกว้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผู้นำชุมชน หมายถึง คนที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน มีหน้าที่ในการชี้แนะ ดูแล และประสานงานเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เกิดความเจริญก้าวหน้า โดยอาศัยความรู้ ความสามารถ และความน่าเชื่อถือในการสร้างความสามัคคีและร่วมมือระหว่างคนในชุมชน

องค์การบริหารส่วนตำบล หมายถึง การกระจายอำนาจของส่วนกลางไปยังท้องถิ่น มีหน้าที่บริหารและพัฒนาพื้นที่ในเขตตำบลตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้บริการสาธารณะ ดูแลโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อย่างทั่วถึงและยั่งยืน

ผู้นำท้องที่ หมายถึง คนที่ได้รับเลือกจากเสียงส่วนมากจากคนในท้องที่ตามกฎหมาย และ คนที่มีตำแหน่งหน้าที่ในการปกครองดูแลประชาชนในพื้นที่ตามเขตการปกครองต่าง ๆ โดยมีหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน จะแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้นำฝ่ายปกครอง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนันผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และ ผู้นำฝ่ายการเมืองท้องถิ่น เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกสภาการบริหารส่วนจังหวัด ให้ทำหน้าที่ดูแล บริหาร และรักษาความสงบเรียบร้อยในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ โดยทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐในการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการกับประชาชน รวมถึงส่งเสริมการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชน ผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาผู้นำท้องที่ คือ ผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน

ผู้นำท้องถิ่น หมายถึง คนที่ได้รับเลือกจากเสียงส่วนมากจากคนในท้องถิ่นตามกฎหมาย ให้ดำรงตำแหน่งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรี หรือสมาชิกสภาท้องถิ่น ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย บริหารและพัฒนาพื้นที่ในความรับผิดชอบ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของท้องถิ่น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาถึงการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี โดยผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและทบทวนปัญหาที่ศึกษาในงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมีสาระสำคัญ 3 ดังนี้

- 2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการอุทกภัยและการป้องกันอุทกภัย
- 2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำชุมชน
- 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.4 กรอบแนวคิด

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการอุทกภัยและการป้องกันอุทกภัย

2.1.1 ความหมายของอุทกภัย

กรมอุทกนิยามวิทยา ได้ให้ความหมายของอุทกภัย หมายถึง อันตรายจากน้ำท่วม เกิดขึ้นจากระดับน้ำในทะเล มหาสมุทร และแม่น้ำสูงมากจนท่วมทันล้นฝั่งและคลิงจนไหลท่วม บ้านเรือนด้วยความรุนแรง ซึ่งสอดคล้องกับความหมายอุทกภัยของหน่วยวิจัยอุทกภัยและ ภัยพิบัติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่กล่าวว่า อุทกภัย คือ ภัยหรืออันตรายที่เกิดจากน้ำท่วม หรือ อันตรายที่เกิดจากภาวะน้ำไหลเอ่อล้นฝั่งแม่น้ำ ลำธารหรือทางน้ำ เข้าท่วมพื้นที่ซึ่งโดยปกติแล้วไม่ได้อยู่ได้ระดับน้ำ หรือเกิดจากการสะสมน้ำบนพื้นที่ซึ่งระบายออกไม่ทันทำให้พื้นที่นั้นปกคลุมไปด้วยน้ำ(กรมอุทกนิยามวิทยา, 2550 : ออนไลน์) โดยทั่วไปแล้วอุทกภัยมักเกิดจาก น้ำท่วม ซึ่งสามารถแบ่งเป็นลักษณะใหญ่ๆ ได้ 2 ลักษณะ คือ

1) น้ำท่วมขัง/น้ำล้นคลอง เป็นภาวะน้ำท่วมที่เกิดขึ้นเนื่องจากระบบระบายน้ำไม่มีประสิทธิภาพ มักเกิดขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำและบริเวณชุมชนเมืองใหญ่ๆ มีลักษณะค่อยเป็น ค่อยไป ซึ่งเกิดจากฝนตกหนัก ณ บริเวณนั้นๆ คัดต่อกันเป็นเวลาหลายวัน หรือเกิดจากสภาวะ น้ำล้นดลิ่ง น้ำท่วมขัง ส่วนใหญ่จะเกิดบริเวณท้ายน้ำและมีลักษณะแผ่เป็นบริเวณกว้างเนื่องจากไม่สามารถระบายได้ทันความเสียหายจะเกิดกับพืชผลทางการเกษตร และ อสังหาริมทรัพย์เป็นส่วนใหญ่ สำหรับความเสียหายอื่นๆ มีไม่มากนักเพราะสามารถเคลื่อนย้ายไปอยู่ในที่ที่ปลอดภัย

2) น้ำท่วมฉับพลัน เป็นภาวะน้ำท่วมที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันในพื้นที่ เนื่องจากฝนตกในบริเวณพื้นที่ซึ่งมีความชันมากและมีคุณสมบัติในการเก็บหรือการต้านน้ำ เช่น บริเวณ ค้นน้ำ ซึ่งมีความชันของพื้นที่มาก พื้นที่ป่าถูกทำลายทำให้การเก็บกักหรือการต้านน้ำลดน้อยลงได้แก่ บริเวณพื้นที่ถนนและสนามบิน เป็นต้น หรืออาจเกิดจากสาเหตุอื่นๆ เช่น เขื่อนหรือ อ่างเก็บน้ำพังทลาย น้ำท่วมฉับพลันมักเกิดขึ้นหลังจากฝนตกหนักไม่เกิด 6 ชั่วโมง และ

มักเกิดขึ้นในบริเวณที่ราบระหว่างหุบเขา ซึ่งอาจจะไม่มีฝนตกหนักในบริเวณนั้นมาก่อนเลย แต่มีฝนตกหนักมาก บริเวณต้นน้ำที่อยู่ห่างออกไป เนื่องจากน้ำท่วมฉับพลันมีความรุนแรงและเคลื่อนที่ด้วยความเร็วมาก โอกาสที่จะป้องกันและหลบหนีจึงมีน้อย ดังนั้นความเสียหายจาก น้ำท่วมฉับพลันจึงมีมากทั้งแก่ชีวิตและทรัพย์สิน

2.1.2 แนวทางการจัดการปัญหาอุทกภัย

วิญญู วิทยุติ (2556) ได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการปัญหาอุทกภัย การบริหารจัดการเพื่อป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติของหน่วยงานระดับท้องถิ่น ภัยพิบัติของหน่วยงานระดับท้องถิ่นของ และการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานเพื่อการ ป้องกันและบรรเทาผลกระทบที่เกิดจากอุทกภัย (Wolensky & Miller, 1981) สามารถสรุปแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานระดับท้องถิ่นในการเตรียมการป้องกันการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ตลอดถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง จำแนกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

2.1.2.1 ช่วงก่อนเกิดภัยพิบัติ เป็นการกำหนดแผนเพื่อเตรียมการป้องกันภัยพิบัติ ถือเป็น หัวใจสำคัญที่สุดในขั้นตอนแรกและมีความสำคัญโดยหน่วยงานระดับท้องถิ่นจะต้องดำเนินการ เนื่องจากเป็นข้อกำหนดจากหน่วยรัฐบาลกลาง อย่างไรก็ตามจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น การบริหารจัดการเรื่องภัยพิบัติในขั้นเตรียมการมักจะไม่ประสบความสำเร็จเท่าใด เนื่องจากความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการวางแผนยังไม่เพียงพอ ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่เกิดจาก 3 องค์ประกอบ ได้แก่

- 1) ข้าราชการ บุคลากรจะเน้นการวางแผนแก้ปัญหาในระยะสั้นและเฉพาะหน้า ในขณะที่การวางแผนเพื่อแก้ปัญหาในระยะยาวมักจะไม่ค่อยได้ดำเนินการ โดยมองว่าการวางแผนเตรียมการและแก้ไขปัญหายภัยพิบัติเป็น "ผลผลิตมากกว่าจะเป็นกระบวนการ" คือ การพยายามแบ่งแยกการวางแผนเรื่องนี้ออกจากการวางแผนของหน่วยงานในภาพรวมด้านอื่น
- 2) ในขณะที่ประชาชนมอบความไว้วางใจให้กับผู้ที่ได้รับเลือกตั้งระดับท้องถิ่น แต่ในทางกลับกันบุคคลดังกล่าว ซึ่งรวมถึงประชาชนทั่วไปและกลุ่มองค์กร ต่างๆ กลับไม่ให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนแต่อย่างใด
- 3) การจัดทำแผนและการปฏิบัติตามแผนไม่บรรลุผล เนื่องจากการขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงาน แม้แต่การวางแผนที่ได้ดำเนินการดีแล้วแต่เมื่อประสบกับปัญหาการประสานงาน ทำให้ไม่สามารถบรรลุผลได้

2.1.2.2 ช่วงระยะเวลาที่เกิดภาวะฉุกเฉินจากการเกิดภัยพิบัติ ผลการศึกษาจำนวนมากเกี่ยวกับการดำเนินงานในช่วงเกิดภัยพิบัติ พบว่า หน่วยการปกครองในระดับท้องถิ่นมักจะมาสามารถแก้ไขสถานการณ์และประเด็นปัญหาที่เกินกำลังหน้าที่ได้ และจะถูกดำเนินการโดยหน่วยงานอื่น เช่น คณะกรรมการประชาชน หรือโดยหน่วยงานของรัฐอื่น ทั้งในระดับมณฑลหรือแม้แต่หน่วยงานจากรัฐบาลกลาง นอกจากนี้ ยังมีผลการศึกษาในเรื่องนี้จากนักวิชาการบางท่านถึงกับกล่าวว่าภายใต้กระบวนการดำเนินงานที่อ่อนแอได้นำไปสู่ภาวะ ที่เรียกว่า "การสูญ

สลายอำนาจหน่วยการปกครองส่วน ท้องถิ่น ในช่วงเกิดภาวะฉุกเฉินระหว่างเกิดภัยพิบัติ" จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ผลการศึกษาหลายเรื่องได้สรุปถึงสาเหตุของการปฏิบัติงานที่ไม่มีประสิทธิภาพไว้ 4 ประการ ได้แก่

- 1) ภาวะการณ์เป็นผู้นำที่ไร้ประสิทธิภาพ ในที่นี้หมายถึง ลักษณะประสบการณ์และคุณภาพของข้าราชการระดับท้องถิ่นด้วย
- 2) ขาดการเตรียมการล่วงหน้า ซึ่งรวมถึงการวางแผนล่วงหน้าที่ไม่ประสิทธิภาพ ไม่มีความตั้งใจที่จะดำเนินการ และไม่มีความสามารถในการวางแผน
- 3) โครงสร้างการปกครองและการบริหาร การจัดโครงสร้างการปกครองและการบริหารที่มีการกระจายอำนาจสู่ระดับท้องถิ่นแท้จริงจะนำไปสู่ความเป็นอิสระของหน่วยงานในการบริหารเพื่อก่อให้เกิดการประสานงานในภาวะฉุกเฉินได้มากขึ้น
- 4) การเรียกร้องให้หน่วยงานระดับท้องถิ่นดำเนินการเกินโครงสร้างหน้าที่ (Excessive Demands) นั่นคือ ภายใต้โครงสร้างการจัดตั้งหน่วยงานระดับท้องถิ่น มิได้มุ่งแก้ไขปัญหาภัยพิบัติ ดังนั้น จึงมีข้อจำกัดในการดำเนินงานได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ภายใต้ข้อจำกัดและการปฏิบัติงาน ที่ไม่มีประสิทธิภาพของหน่วยงานระดับท้องถิ่นข้างต้นจะถูกทดแทนจากการเข้ามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาจากกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มเฉพาะกิจองค์กรอาสาสมัครกลุ่มนักธุรกิจ

2.1.2.3 การฟื้นฟูในระยะเร่งด่วน ผลการศึกษาจากนักวิชาการจำนวนหนึ่ง ได้สรุปวิธีหรือลักษณะการดำเนินงานไว้ 4 ประเด็นหลัก คือ

- 1) กิจกรรมการดำเนินงานที่ให้ความสำคัญในอันดับแรก ได้แก่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับถนน ตรอกซอย ขยะ และงานที่เกี่ยวกับวัตถุอื่น เป็นต้น ในขณะที่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูปรับปรุงด้านการบริหาร และการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ตลอดจนข้อขัดแย้ง ต่าง ๆ ที่เกิดจากภัยพิบัติ มักจะได้รับความสนใจน้อยในขณะเดียวกันหน่วยงานระดับท้องถิ่นมักจะมุ่งขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานกลาง
- 2) หน่วยงานระดับท้องถิ่น (ทั้งเมืองเล็กและเมืองใหญ่) จะขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญ ประเภทมืออาชีพ หรือหากมีก็ไม่เพียงพอ
- 3) ข้อจำกัดด้านระเบียบ กฎหมาย และระบบราชการจะมีผลทำให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปอย่างล่าช้า
- 4) บทบาทของชุมชนข้างเคียง นักธุรกิจ และ ผู้นำภาคเอกชนอื่น ๆ จะมีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูในระยะเร่งด่วนภายหลังเกิดภัยพิบัติ ในขณะเดียวกันกลุ่มบุคคลเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการผลักดันท้องถิ่นให้ปรับปรุงวิธีการบริหารงาน

2.1.2.4 ช่วงการฟื้นฟูในระยะยาว จะมีลักษณะเดียวกับในขั้นตอนหรือช่วงก่อนหน้านี้กล่าวคือ หน่วยงานระดับท้องถิ่นยังคงขาดแคลนบุคลากร ที่มีความชำนาญแบบมืออาชีพ และล่าช้ากว่าภาคเอกชนในขณะเดียวกัน ข้าราชการฝ่ายการเมือง มีบทบาทแค่ตรายาง ที่คอยรับฟังและ รับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ชำนาญเพื่อ

แก้ปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนสาเหตุของการเกิดภัยพิบัติ การกำหนดนโยบายเพื่อป้องกันบรรเทาและแก้ไขในระยะยาว ค่อนข้างยุ่งยากเนื่องจากยังคงยึดติดอยู่กับแนวทางเดิมที่เคยปฏิบัติมา คือ จะเน้นในเรื่องการขุดคลอง การสร้างเขื่อนมากกว่าจะคำนึงถึงนโยบายด้านการกำหนดเป็นตัวบทกฎหมายเช่น กฎหมายการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และท้ายที่สุด ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนักการเมืองก็ยังคงยึดแนวทางแรก (การพัฒนา โครงสร้างพื้นฐาน) เพื่อแก้ไขปัญหาการเกิดอุทกภัยเนื่องด้วยอุทกภัยเกิดขึ้น โดยสาเหตุหลายประการในบางกรณีก็สามารถทราบเหตุการณ์ล่วงหน้าได้เป็นเวลานานพอที่จะหลีกเลี่ยงหรือควบคุมป้องกันอันตรายได้เช่น น้ำท่วมจากพายุไต้ฝุ่นและพายุโซนร้อน เป็นต้น ปัจจุบัน นักอุทกนิยมนิเวศวิทยาสามารถแจ้งให้ทราบล่วงหน้าได้ไม่น้อยกว่า 36 ชั่วโมงก่อนที่พายุจะมาถึง ดังนั้น สัญญาณเตือนภัยจึง มีความจำเป็นมากที่ต้องแจ้งให้ประชาชนทราบถึงอันตราย ที่จะเกิดขึ้นเพื่อจะได้หาทางป้องกันหรือลดภัยพิบัตินั้นได้ทัน่วงที่

เศกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ (2553) การจัดการของรัฐเกี่ยวกับภัยพิบัติจากอุทกภัย ตามแนวคิดวัฏจักรของภัยพิบัติ ได้กำหนดกระบวนการจัดการภัยพิบัติโลกแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน มีดังนี้

1. ก่อนเกิดอุทกภัย กระบวนการก่อนเกิดอุทกภัยเป็นขั้นตอนในการป้องกัน และเตรียมความพร้อมการเผชิญกับเหตุอุทกภัย เช่น การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอุทกภัย การวิเคราะห์ความเสี่ยง การเตือนภัยการจัดแผนอำนวยการ แผนการป้องกันบรรเทาสาธารณภัย การวางระบบในการป้องกันอุทกภัย การซักซ้อมการปฏิบัติเมื่อเกิดเหตุการณ์ เป็นต้น
2. ขณะเกิดอุทกภัย กระบวนการขณะเกิดอุทกภัยเป็นการเผชิญเหตุ ซึ่งมีกระบวนการการตอบโต้สถานการณ์ เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือบรรเทาเหตุที่เกิดขึ้น โดยความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ
3. หลังเกิดอุทกภัย กระบวนการหลังเกิดอุทกภัย เป็นสถานการณ์อุทกภัยไว้ผ่านพ้นไปแล้ว ซึ่งนำไปสู่การฟื้นฟูพื้นที่ประสบเหตุ การช่วยเหลือฟื้นฟู ด้านการซ่อมแซมสิ่งสาธารณูปโภค และการช่วยเหลือผู้ประสบภัย ด้านการรักษาพยาบาล เป็นต้น เพื่อให้พื้นที่ประสบภัย และผู้ประสบภัยกลับสู่สภาวะเดิมอย่างรวดเร็ว

2.1.3 แนวทางการป้องกันอุทกภัย

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (2556 อ้างถึงใน พิมพ์สี นักดนตรีและคณะ 2556) กล่าวว่า แนวทางการป้องกันปัญหาอุทกภัย มี 5 แนวทาง ดังนี้ สร้างเขื่อนกักเก็บน้ำสร้างทางผันน้ำ ปรับปรุงสภาพลำน้ำ สร้างคันกั้นน้ำ และระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม

1) เขื่อนกักเก็บน้ำ

การก่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ มีในหลายพื้นที่ด้วยกัน เช่น เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์จังหวัดลพบุรี และเขื่อนคลองท่าด่าน จังหวัดนครนายก ซึ่งทำหน้าที่เก็บกักน้ำไว้ จะระบายน้ำออกจากแหล่งกักเก็บน้ำที่ละน้อย ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการเพาะปลูกในช่วงเวลาฝนไม่ตก หรือช่วงฤดูแล้ง ครั้นเมื่อเข้า

สู่กุดชุมปีต่อไป เชื่อกันจะมีปริมาณพื้นที่รองรับน้ำจำนวนมากเข้ามาเก็บไว้ ซึ่งสามารถป้องกันและบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ตอนล่างรวมถึง กรุงเทพมหานคร

2) สร้างทางผันน้ำ

การก่อสร้างทางผันน้ำหรือชุดคลองสายใหม่เชื่อมต่อกับแม่น้ำที่มีปัญหาน้ำท่วม มีหลักการอยู่ว่า จะผันน้ำในส่วนที่ไหลล้นออกไปจากลำน้ำโดยตรง ปล่อยน้ำส่วนใหญ่ที่มีระดับไม่ล้นตลิ่งให้ไหลอยู่ในลำน้ำเดิมตามปกติ วิธีการนี้จะต้องสร้างอาคารเพื่อควบคุมและบังคับน้ำบริเวณปากทางให้เชื่อมกับลำน้ำสายใหญ่ และกรณีต้องการผันน้ำทั้งหมดไหลไปตามทางน้ำ ที่จุดใหม่ ควรขุดลำน้ำสายใหม่แยกออกจากลำน้ำสาย เดิมตรงบริเวณที่ลำน้ำเป็นแนวโค้งและระดับน้ำของคลองขุดใหม่จะต้องเสมอกับท้องลำน้ำเดิมเป็นอย่างน้อย หลังจากนั้น ก็ปิดลำน้ำสายเดิม ตัวอย่างเช่น การผันน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาโดยทางตะวันตก ผันเข้าแม่น้ำท่าจีน แล้วผันลงสู่บริเวณจังหวัดสุพรรณบุรี ก่อนระบายออกสู่ทะเล ส่วนด้านตะวันออกผันน้ำเข้าคลองระพีพัฒน์เข้าสู่คลอง 13 จากนั้นระบายออกคลอง 14 โดยน้ำส่วนหนึ่งผันไปลงแม่น้ำบางปะกง อีกส่วนหนึ่งลงคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิตผ่านลงสู่คลองชายทะเล หรือการผันน้ำออกสู่ทะเลโดยคลองสนามบิน คลองโคกเกลือ คลองบางเกวียนหัก คลองนิน และคลองทะเลน้อย ซึ่งสามารถ ป้องกันไม่ให้น้ำท่วมตัวอำเภอหัวหิน จากเหตุการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ประจวบคีรีขันธ์เมื่อปี พ.ศ. 2546

3) ปรับปรุงสภาพลำน้ำ

โดยการขุดลอกลำน้ำในบริเวณที่ตื้นเขิน ตกแต่งติดตามตลิ่งที่ถูกกัดเซาะ กำจัดวัชพืชหรือทำลายสิ่งกีดขวางทางน้ำไหลออกไปจนหมด และกรณีลำน้ำมีแนวโค้งมากเป็นระยะไกลอาจพิจารณาขุดคลองลัดเชื่อมบริเวณด้านเหนือค้ำกับด้านท้ายโค้ง ซึ่งจะทำให้น้ำไหลผ่านได้เร็วขึ้น ตัวอย่างเช่น โครงการขุดคลองลัดโพธิ์ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งทำให้ระยะทางน้ำได้ถึง 17 กิโลเมตร ทำให้ระบายน้ำลงทะเลได้เร็วขึ้น

4) สร้างคันกั้นน้ำ

เป็นวิธีป้องกันน้ำไม่ให้ไหลลงตลิ่งเข้าไปท่วมพื้นที่ที่ได้รับความสะดวกสบายด้วยการเสริมขอบตลิ่งของลำน้ำให้มีระดับสูงมากขึ้นกว่าเดิม เช่น การทำคันดินป้องกันน้ำท่วมบริเวณต่าง ๆ ในโครงการป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ และปริมาณพลซึ่งสามารถป้องกันน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาและน้ำตามคลองไม่ให้ไหลบ่า เข้ามาท่วมกรุงเทพฯ ขึ้นใน และพื้นที่เศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

5) การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม

ชุดคลองระบายน้ำภายในบริเวณพื้นที่ลุ่มให้สามารถระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่มหรือพื้นที่ ที่มีน้ำท่วมขังอยู่เป็นประจำ เพื่อแก้ไขปัญหาคูทกภัยและให้สามารถเพาะปลูกได้ และก่อสร้างประตูระบายน้ำ ทำหน้าที่ควบคุมการเก็บกักน้ำในคลองและป้องกันน้ำท่วมจากบริเวณด้านนอกไม่ให้ไหลย้อนเข้าไปในพื้นที่

2.1.4 สาเหตุของอุทกภัย

เทพพรธณี เสด็จสุบรรณ (2541) ได้กล่าวไว้ว่า สาเหตุของการเกิดอุทกภัยในประเทศไทย มี 2 สาเหตุหลัก ดังนี้

2.1.4.1 สาเหตุจากธรรมชาติ

พายุหมุนเขตร้อน (tropical cyclones) หมายถึง หย่อมความกดอากาศต่ำ ที่มีกำลังแรง พายุดีเปรสชันที่จะพัฒนาเป็นพายุโซนร้อน พายุไต้ฝุ่นตามลำดับ ความเสียหายที่เกิดจากพายุมาจากสาเหตุหลักๆ 3 ประการ คือ ลมพัดแรง (Violent Winds) อุทกภัยเนื่องจากฝนตกหนักมาก (Flood Due to Heavyrainfall) คลื่นพายุซัดฝั่ง (Storm Surges)

1) ร่องมรสุม (Monsoon Trough) มีลักษณะเป็นร่องความกดอากาศต่ำแนวพาด ขวางทิศตะวันตก-ตะวันออก ในเขตร้อนใกล้ๆ อิควเตอร์ร่องมรสุมจะเลื่อนขึ้นลงและพาดผ่านประเทศไทยช้ากว่าแนวโคจรของดวงอาทิตย์ประมาณ 1 เดือน ความกว้างของร่องมรสุมประมาณ 6-8 องศาละติจูด

2) ลมมรสุมมีกำลังแรง (Strong Monsoon) มรสุม คือ ลมประจำฤดูมาจาก คำว่า Mausim ในภาษาอาหรับแปลว่า ฤดูกาลมรสุมเกิดขึ้น เนื่องจากความแตกต่างระหว่าง อุณหภูมิของพื้นดินและพื้นน้ำ ในฤดูหนาว อุณหภูมิของอากาศเหนือทวีปจะเย็นกว่าอากาศเหนือพื้นมหาสมุทรที่อยู่ใกล้เคียงและอากาศเหนือพื้นน้ำซึ่งมีอุณหภูมิสูงกว่าจะลอยตัวขึ้น สู่ด้านบน

3) พายุฟ้าคะนอง พายุฝนหรือฟ้าคะนองที่เกิดขึ้นติดต่อกันเป็นเวลาหลายๆ ชั่วโมง ทำให้มีฝนตกหนักต่อเนื่องกันมานาน มีปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในบริเวณ ที่ราบเชิงเขา ใกล้ต้นน้ำลำธารในฤดูร้อนและฤดูฝน เมื่อเกิดพายุฝนฟ้าคะนองและฝนตกหนักในป่าบนภูเขา น้ำฝนที่มีปริมาณมากที่ตกในป่าและบนภูเขาจะไหลอย่างรุนแรงลงสู่ที่ราบเชิงเขาทำให้เกิดน้ำท่วมขึ้นในระยะเวลาสั้นๆ น้ำป่าและน้ำจากภูเขาที่ไหลลงสู่ที่ต่ำอย่างรวดเร็วทำให้เกิดน้ำท่วมในระยะเวลากะทันหัน หลังจากฝนตกหนักในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เรียกว่าน้ำท่วมฉับพลัน (Flash Flood) แต่ภายในเวลา 24 ชั่วโมง หรือมากกว่าเพียงเล็กน้อย เมื่อน้ำได้ไหลลง สู่แม่น้ำลำธารเป็นส่วนมากแล้ว ระดับน้ำก็จะเริ่มลดลงอย่างรวดเร็ว จังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับเทือกเขาสูงในประเทศไทย อย่างเช่น จังหวัดเชียงใหม่ เคยมีประสบการณ์เช่นนี้อยู่เสมอ ด้วยคลื่นน้ำขนาดใหญ่เคลื่อนที่มาอย่างรวดเร็วมาก โอกาสจะหลบหนีจึงมีน้อย นอกเสียจากจะได้วางแผนมาล่วงหน้าไว้เรียบร้อยแล้ว

4) น้ำทะเลหนุน (High Tide) ในระยะเวลาของภาวะน้ำเกิด คือระดับน้ำทะเล ขึ้นสูงสุดจากน้ำขึ้นปกติ ประมาณร้อยละ 20 เป็นเพราะโลก ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์อยู่ในแนวตรงกัน จะรวมแรงดึงดูดในระดับน้ำทะเลขึ้นสูงสุดที่เรียกว่าภาวะน้ำเกิด น้ำทะเลจะหนุนให้ระดับน้ำ ในแม่น้ำสูงขึ้นอีกมาก ถ้าเป็นระยะเวลาที่ประจวบระหว่าง

น้ำป่าและน้ำจากภูเขาไหลลงสู่แม่น้ำจะทำให้อัตราการไหลของน้ำในแม่น้ำลดลงมากหรืออาจจะหยุดไหลน้ำในแม่น้ำจึงไม่สามารถลงสู่ทะเลได้ทัน

5) แผ่นดินไหวหรือภูเขาไฟระเบิด เมื่อเกิดแผ่นดินไหวหรือเมื่อเกิดภูเขาบอบก และภูเขาไฟระเบิดใต้น้ำเปลือกของผิวโลกบางส่วนจะได้รับความกระทบกระเทือนต่อเนื่องกันบางส่วนของผิวโลกจะสูงขึ้นบางส่วนจะยุบลงทำให้เกิดคลื่นใต้น้ำมหาสมุทร ซึ่งคลื่นขนาดใหญ่มีชื่อว่า คลื่นสึนามิ (Tsunami) มีความเร็วประมาณ 600-1000 กิโลเมตรต่อชั่วโมง

2.1.4.2 สาเหตุของการกระทำของมนุษย์

สาเหตุจากการกระทำของมนุษย์เป็นการกระทำที่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งอุทกภัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์มีดังนี้ (ไทยภักดี ธรรมมงคล, 2544)

1) การตัดไม้ทำลายป่า ทำให้การไหลบ่าของน้ำเพิ่มมากขึ้นและไหลเร็วมากขึ้น เป็นการเพิ่มความรุนแรงของน้ำในการทำลายอีกทั้งยังเป็นสาเหตุของดินถล่มด้วย นอกจากนี้ ยังส่งผลทำให้คันดินถูกชะล้างไหลลงมาตกตะกอนในท้องน้ำ ทำให้ท้องน้ำตื้นเขินไม่สามารถระบายน้ำได้ทันส่งผลให้น้ำล้นตลิ่งท่วมบ้านเรือนและระบบสาธารณสุขโรค

2) การขยายเขตเมืองเข้าไปรุกกล้าในเขตที่ราบน้ำท่วมถึง (food plain) ซึ่งเป็น แหล่งเก็บน้ำธรรมชาติเพื่อป้องกันไม่ให้เข้าท่วมพื้นที่อื่น ดังนั้นเมื่อน้ำล้นตลิ่งก็จะพังไปท่วมบริเวณนี้ ซึ่งไม่ควรปลูกสิ่งก่อสร้างถาวร

3) การสร้างหมู่บ้านจัดสรรขวางทางน้ำธรรมชาติ ผลก็คือถูกน้ำท่วมทั้งหมู่บ้าน ในระดับสูงนอกจากนี้ยังทำให้บริเวณใกล้เคียงถูกน้ำท่วมไปด้วย

4) การออกแบบทางระบายน้ำของถนนไม่เพียงพอ ทำให้น้ำล้นเอ่อในเขตเมือง ทำความเสียหายให้แก่ชุมชนในเมืองเนื่องจากระบายน้ำได้ช้ามาก

2.1.5 ความเสียหายจากอุทกภัยและแนวทางการแก้ไขปัญหา

นิวัติ เรืองพานิช (2546) ได้สะท้อนผลกระทบและความเสียหายจากอุทกภัย โดยได้ แบ่งความเสียหายเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1) ความเสียหายที่เกิดขึ้นในบริเวณต้นน้ำลำธารหรือตอนเหนือของกลุ่มน้ำในบริเวณ คันน้ำลำธารหรือตอนเหนือของกลุ่มน้ำส่วนมากมักจะเป็นพื้นที่ป่าไม้ ลักษณะเป็นภูเขาสูงชันลำธาร ต่างๆ ยังมีอายุน้อยการไหลบ่าของน้ำรุนแรงและมักเกิดการพังทลายของดินได้ง่ายมีปัจจัยหลายอย่างที่มีอิทธิพลต่อการเกิดอุทกภัย เช่น ภูมิอากาศ ปริมาณน้ำฝน ลักษณะทางธรณีวิทยา ลักษณะภูมิประเทศ รวมทั้งขนาดและรูปร่างของกลุ่มน้ำ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่มนุษย์ไม่สามารถจะควบคุมได้ ส่วนปัจจัยที่มนุษย์สามารถควบคุมได้ คือ การใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดการกับพืชหรือสิ่งปกคลุมดิน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มอัตราการดูดซึมและการกักเก็บน้ำไว้ในดินการป้องกันอุทกภัย

บริเวณตอนเหนือของกลุ่มน้ำ จึงควรมุ่งไปในเรื่องของการใช้ประโยชน์ที่ดินและป้องกันรักษาสิ่งปกคลุมดินไว้ นักอนุรักษ์ต่างมีความเห็นว่านอกจากฝนตกที่ตกแรงผิดปกติแล้วการไหลบ่าของน้ำตามผิวหน้าดินเป็นเหตุหนึ่งของการเกิดอุทกภัย ซึ่งการป้องกัน อุทกภัยจึงต้องลดปริมาณน้ำที่ไหลบ่าตามผิวหน้าดินให้น้อยลงขณะเดียวกันต้องช่วยให้ดิน มีความสามารถในการดูดซับน้ำมากขึ้น การอนุรักษ์ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างถูกต้องจะช่วยให้ดินคงความอุดมสมบูรณ์และลดการพังทลายของดินเป็นการลดปริมาณตะกอนในลำน้ำเท่ากับเป็นการเพิ่มความบรรจุของลำน้ำให้สามารถรับน้ำที่ไหลบ่าได้เต็มที่ วิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ใช้กันอยู่มีหลายวิธีด้วยกัน เช่น การปลูกพืชตามแนวระดับ การปลูกพืชคลุมดินการปลูกพืชสลับเป็นแถบและการทำขั้นบันได เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ใดๆก็ตามวิธีการต่างๆ เหล่านี้จะไม่เป็นผลถ้าปราศจากการรักษาให้ดินมีสิ่งปกคลุมอยู่เสมอ ซึ่ง ป่าไม้เท่านั้นที่เหมาะสมและมีคุณสมบัติที่ดีในแง่ของการป้องกันบรรเทาการไหลบ่าของน้ำและลดการพังทลายของดิน ป่าไม้ มีการ สืบพันธุ์ตามธรรมชาติ เสียค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้สิ่งปกคลุม ดินชนิดอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งและในบางท้องที่ ถ้าหากสภาพภูมิประเทศชันมากและดิน ง่ายต่อการพังทลาย อาจจำเป็นต้องอาศัยสิ่งก่อสร้างทางวิศวกรรมแบบง่ายๆ เข้าช่วย เช่น การทำทางระบายน้ำการสร้างเขื่อนและเหมืองฝายเพื่อชะลอความเร็วของน้ำ การปรับปรุงทางน้ำและความมั่นคงของสองฝั่งน้ำ เป็นต้น การกระทำดังกล่าวจะช่วยให้การป้องกันประสบผลสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น

2) สำหรับบริเวณลุ่มน้ำตอนล่าง ซึ่งมักจะเป็นที่ราบลุ่ม เป็นที่ตั้งของเมือง เป็นแหล่ง ที่อยู่อาศัยของประชาชนอย่างหนาแน่น การเกิดอุทกภัยย่อมจะนำความเสียหายมาสู่วิถีชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนอย่างไม่ต้องสงสัย การป้องกันส่วนมากมักจะเน้นหนักไปในทาง วิศวกรรมเป็นส่วนใหญ่ ปกติแล้วถ้าหากได้มีการรักษาบริเวณต้นน้ำลำธารไว้เป็นอย่างดีแล้วการที่จะเกิดอุทกภัยในบริเวณลุ่มน้ำตอนล่าง ส่วนใหญ่แล้วมักเนื่องมาจากฝนตกหนักและ ติดต่อกันนานๆ จนเกินความสามารถของกลุ่มน้ำคอนบนจะรับน้ำ หรือชะลอความเร็วของน้ำไว้ได้ โดยปกติแล้วเหตุการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นนานๆ ครั้ง เท่านั้นแต่ถ้าหากต้นน้ำลำธารหรือบริเวณลุ่มน้ำตอนบนถูกทำลายจนขาดคุณสมบัติในการดูดซับและเก็บรักษาน้ำแล้ว ปัญหาการเกิดอุทกภัยในบริเวณลุ่มน้ำตอนล่างย่อมเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และมักจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ ดังนั้นการป้องกันอุทกภัยในบริเวณลุ่มน้ำตอนล่างจึงจำเป็นต้องทำควบคู่กับการป้องกันต้นน้ำลำธาร ซึ่งวิธีการต่าง ๆ

2.1.6 ผลกระทบที่เกิดจากอุทกภัย

อันตรายและความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน อาคารบ้านเรือนโดยตรง เกิดน้ำท่วมบ้านเรือน โรงงาน คลังพัสดุ โกดังสินค้า บ้านเรือนไม่แข็งแรงอาจถูกกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยวพังทำลาย รวมถึงคน สัตว์ พาหนะ อาจจมน้ำและตายได้ หรือถูกน้ำพัดพาไปกับกระแสน้ำ ที่ไหลเชี่ยว

1) เส้นทางคมนาคมถูกตัดขาดทั้งทางถนน รถไฟชำรุดเสียหาย โดยทั่วไป รวมถึงยานพาหนะ วิ่งรับส่งสินค้าไม่ได้ เกิดความเสียหายและชะงักงันทางเศรษฐกิจ

2) กิจกรรมสาธารณูปโภคได้รับความเสียหาย เช่น กิจกรรมประปา โทรศัพท์ ไปรษณีย์ ไฟฟ้า และระบบการระบายน้ำ เป็นต้น

ความเสียหายของแหล่งเกษตรกรรม ได้แก่ ไร่นา สวน สัตว์เลี้ยง สัตว์พาหนะ คลอดจนแหล่งเก็บเมล็ดพันธุ์พืช ยุ้งฉาง เป็นต้น ความเสียหายด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนขณะเกิดอุทกภัยมักจะมีบาดแผลใน การอุปโภคบริโภค ขาดความสะดวกด้านห้องน้ำและห้องส้วม ก่อให้เกิดโรคระบาดเช่น โรคน้ำกัดเท้า โรค อหิวาตกโรค รวมทั้งโรคเครียดจากความวิตกกังวล เป็นต้น ความเสียหายที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติ ฝนที่ตกหนัก ส่งผลทำให้น้ำไหลบ่าท่วมทัน บนพื้นดินและกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยวทำให้เกิดการกัดเซาะผิวดินหรือเกิดแผ่นดิน ถล่ม(landslides) ได้ นอกจากนั้นผิวดินที่อุดมสมบูรณ์จะถูกน้ำพัดพาลงสู่ที่ต่ำ ทำให้ดินขาดปุ๋ยธรรมชาติและ แหล่งน้ำเกิดการตื้นเขินเป็นอุปสรรคในการเดินเรือ ความเสียหายต่อ พืชพันธุ์ ป่าไม้ได้รับความเสียหาย สัตว์ป่า ได้รับอันตราย เป็นต้น กล่าวโดยสรุปว่าอุทกภัยเป็น ภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ทำให้เกิดความเสียหายในด้านต่างๆ ทั้งต่อการประกอบกิจกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในด้านชีวิตและทรัพย์สิน ด้านระบบสาธารณูปโภค เส้นทางคมนาคมขนส่งความเสียหายด้านพื้นที่เกษตรกรรม หรือแม้กระทั่งความเสียหายในด้านของจิตใจสุขภาพอนามัย ของประชาชนที่ประสบเหตุอุทกภัยในแต่ละครั้งที่จะมีผลต่อขวัญและกำลังใจในการปรับตัวไปสู่สภาวะการ เปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่มีหน้าที่ช่วยเหลือปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและ ประชาชนที่ประสบอุทกภัยจะต้องเร่งดำเนินการแก้ไขในเหตุการณ์เฉพาะหน้า จากเหตุการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งวางแผนแนวทางการป้องกันในระยะยาวต่อไปในอนาคตด้วย

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการป้องกันอุทกภัย (Flood Prevention) เป็นแนวคิดสำคัญในกระบวนการ จัดการภัยพิบัติ ซึ่งมุ่งเน้นการดำเนินการเชิงรุกเพื่อลดความเสี่ยงจากอุทกภัย โดยมุ่งป้องกันไม่ให้เกิดหรือบรรเทา ความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต องค์การสหประชาชาติ (UNISDR, 2015) ได้นิยามการป้องกัน (Prevention) ว่าเป็นการดำเนินการล่วงหน้าเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบที่อาจเกิดจากภัยพิบัติ เช่น การห้ามก่อสร้างในพื้นที่เสี่ยง การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน การออกแบบและวางแผนระบบระบายน้ำ การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อ ป้องกันน้ำ เช่น พนังกั้นน้ำ คลองระบายน้ำ เขื่อน และฝาย ซึ่งล้วนเป็นมาตรการเชิงโครงสร้าง (Structural Measures) ในขณะที่มาตรการไม่ใช่เชิงโครงสร้าง (Non-structural Measures) เช่น การจัดทำแผนที่เสี่ยงภัย การออกกฎหมายควบคุม การสร้างจิตสำนึกและให้ความรู้แก่ประชาชน และการเตือนภัยล่วงหน้า ก็เป็นแนวทางที่ สำคัญในการเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการรับมือกับอุทกภัย ทั้งนี้ การป้องกันที่มีประสิทธิภาพจะต้องอาศัย การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และภาควิชาการ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นที่ต้อง

ประเมินความเสี่ยงจากสภาพภูมิประเทศและบริบทของพื้นที่เฉพาะ เช่นเดียวกับที่ Wisner et al. (2004) ได้เสนอแนวคิด Pressure and Release Model (PAR Model) ซึ่งอธิบายว่าความเปราะบางของชุมชนเกิดจากแรงกดดันทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง หากสามารถลดแรงกดดันเหล่านี้ได้ผ่านการวางแผนและการป้องกันอย่างมีส่วนร่วม ก็จะลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ Lavell et al. (2012) ยังเน้นว่า การลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติไม่ใช่เพียงการรับมือเมื่อเกิดเหตุ แต่ต้องแทรกซึมอยู่ในนโยบายพัฒนาอย่างเป็นระบบเพื่อให้ชุมชนสามารถป้องกันและฟื้นฟูได้ด้วยตนเองในระยะยาว

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

2.2.1 ความหมายของผู้นำชุมชน

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของผู้นำชุมชนไว้ ดังนี้

กวี วงศ์พุด (2542 : 13-14) ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีอำนาจ มีอิทธิพล สามารถจูงใจ ผู้ร่วมงานให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น หรือความต้องการ หรือคำสั่งด้วยความสมัครใจเต็มใจอย่างกระตือรือร้น ทั้งนี้ เพื่อมุ่งให้ได้ผลงานตามที่ต้องการ

พัฒน บุนยรัตพันธุ์ (2549 : 106) ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้ที่มีบุคลิกภาพเด่น ประกอบกับความสามารถเป็นพิเศษในกลุ่มชนหรือในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งในกลุ่มชนแต่ละกลุ่มย่อมประกอบด้วยบุคคลที่มีบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ หรือทักษะแตกต่างกันไป ในขณะที่ทุกคน มีความผูกพันซึ่งกันและกันในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม จะต้องยอมรับนับถือความคิดเห็นของกันและกัน ด้วยเหตุนี้เอง สถานการณ์ที่บีบตัวขึ้นจึงผลักดันให้สมาชิกของกลุ่มบางคนกลายเป็นผู้นำและบางคนก็กลายเป็นผู้ตาม ดังนั้น ความเป็นผู้นำจึงมักปรากฏขึ้นเพราะเหตุการณ์หรือสภาพสิ่งแวดล้อม บีบตัว อย่างไรก็ตาม ส่วนประกอบที่ทำให้บุคคลกลายเป็นผู้นำย่อมเนื่องจากคุณลักษณะพิเศษประจำตัวอีกด้วย เช่น ความซื่อสัตย์ สุจริต ความยุติธรรม ความโอบอ้อมอารี และความเสียสละ

ณัฐนรี ศรีทอง (2551: 3) ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถมากพอที่จะทำ ให้ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันคิด พิจารณาปฏิบัติงาน เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทางที่ดีขึ้น หรือนำพอใจขึ้นจากสภาพเดิมที่เป็นอยู่ เป็นผู้ที่ช่วยให้ประชาชนในชุมชนได้มีการตกลง ร่วมกัน หาแนวทางปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้แล้วล่วงหน้า เป็นผู้ที่มีความสามารถในการชักจูงประชาชนในชุมชนได้ เป็นผู้ที่มีบารมีเหนือประชาชนในชุมชน เป็นผู้ที่มีอำนาจมีอิทธิพลต่อประชาชน ซึ่งพฤติกรรมของผู้นำมีอิทธิพลเหนือประชาชนในชุมชน และเป็น ตัวกลางในการส่งเสริมความร่วมมือกันของประชาชนในการทำงานชุมชน

2.2.2 บทบาทของผู้นำชุมชน

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำชุมชนไว้ ดังนี้

ธวัช บุญยณณี (2550 : 38) หากนำแนวคิดการเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารบาง ประการมาใช้อธิบาย บทบาทของผู้นำ สรุปได้ว่า ผู้นำควรมีบทบาทที่สำคัญ ดังนี้

1) บทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้นำจะต้องนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่กลุ่ม/ องค์การ เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพของกลุ่ม/องค์การ ผู้นำควรรู้ว่าอะไรจะเปลี่ยนแปลงอะไร เปลี่ยนแปลงอย่างไร และควรที่จะเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ใดและทิศทางใด

2) บทบาทในการสร้างวิสัยทัศน์ ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจะสร้าง วิสัยทัศน์ให้กับกลุ่ม โดยให้สมาชิกมีส่วนร่วมและต้องถ่ายทอดวิสัยทัศน์นี้ให้กับกลุ่ม

3) บทบาทในการสร้างแรงดลบันดาลใจ ผู้นำจะต้องสร้างแรงดลบันดาลใจให้เกิด แก่ผู้ตาม โดยการสร้างความมั่นใจให้เกิดแก่ผู้ตาม ให้ผู้ตามเห็นคุณค่าของงานที่ทำ และเชื่อมั่นว่าสามารถที่จะทำงานให้สำเร็จได้ ให้ผู้ตามมีความเชื่อ ความเข้าใจว่าสิ่งที่ทำนั้นมีคุณค่า ก็จะทำให้ผู้ตาม มีความเพียรพยายามในการทำงานให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

4) บทบาทประมุข สืบจากผู้นำเป็นผู้ที่ผู้ตามยอมรับและมอบหมายให้เป็นผู้นำกลุ่ม ดังนั้นผู้นำต้องแสดงบทบาทเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของกลุ่มในการปฏิบัติการกิจต่างๆ

5) บทบาทผู้ประสาน ผู้นำต้องสร้างและจรรโลงเครือข่ายของความสัมพันธ์กับผู้ตาม และบุคคลอื่นๆ ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารและแหล่งสนับสนุน

6) บทบาทผู้รับข่าว ผู้นำต้องแสวงหาแหล่งข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ อย่าง ต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบถึงปัญหา โอกาส และพัฒนาความรู้ความเข้าใจต่อเหตุการณ์ทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ

7) บทบาทผู้กระจายข่าว ผู้นำต้องกระจายข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นให้ผู้ตามได้รับรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน และบางครั้งสามารถสร้างแรงดลบันดาลใจให้กับผู้ตามได้

8) บทบาทผู้แก้ไขปัญหา ในการนำกลุ่มนั้นบางครั้งอาจเกิดปัญหาฉุกเฉินที่เกิดขึ้น ผู้นำต้องรู้ถึงความผิดปกติหรือความแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจากปัญหาต่างๆ ต้องมีความตั้งใจจริงในการแก้ไขปัญหาให้ประสบผลสำเร็จ

9) บทบาทผู้เจรจาต่อรอง ผู้นำสมควรมีส่วนร่วมในการเจรจาต่อรองต่างๆ เพื่อปกป้องและแสวงหาผลประโยชน์ที่ถูกต้องและชอบธรรมให้แก่ผู้ตาม

2.2.3 ประเภทของผู้นำชุมชน

นักวิชาการแบ่งประเภทของผู้นำชุมชน ดังนี้

พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์ (2549 : 108-109) ในการศึกษาเกี่ยวกับผู้นำ มีผู้ได้ทำการ ศึกษาและจำแนกประเภทของผู้นำโดยทั่วไป หลายประเภทแตกต่างกันไป แต่สำหรับหมู่บ้านหนึ่งๆ นั้น เดิมผู้นำจำแนกออกได้กว้างๆ เป็น 2 ประเภท คือ

1) ผู้นำแบบทางการ ได้แก่ผู้มีอำนาจหน้าที่ (Authority) โดยได้รับการคัดเลือกหรือแต่งตั้งจากทางราชการโดยหน่วยงานของทางราชการต่างๆเป็นผู้เข้าไปดำเนินการคัดเลือกและแต่งตั้งเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล กรรมการพัฒนาหมู่บ้านและตำบล ตลอดจนข้าราชการประเภทต่างๆ รวมทั้งพัฒนากร เป็นต้น ผู้นำประเภทนี้มีตำแหน่งอำนาจหน้าที่ของทางราชการค้ำจุนอยู่ และประชาชนก็ตระหนักดี (Recognize) ใน

ฐานะของการเป็นผู้นำ เพราะมีการเลือกตั้ง แต่งตั้งและประกาศเป็นทางการให้ทราบ ด้วยเหตุนี้ ตำแหน่งฐานความรับผิดชอบของผู้นำแบบทางการ จึงเป็นที่ทราบกันแจ้งต่อสาธารณชนทั่วไป ตลอดหัวบ้านท้ายบ้าน ดังนั้น ผู้นำแบบทางการจึงอยู่ในฐานะ รับคำชมเชย คำติชม การวิจารณ์แต่ผู้เดียวโดยลำพังไม่อาจแบ่งให้ใครได้

ผู้นำแบบเป็นทางการจึงมีความรับผิดชอบที่จำกัดแน่นอน ชาวบ้านสังเกตจากชื่อ ตำแหน่งก็พอทราบขอบเขตของความรับผิดชอบ และในทางปฏิบัติความเป็นผู้นำแบบทางการจะสูญเสีย ลื่น เมื่อหมดอำนาจหน้าที่เว้นแต่คุณความดีที่มีอยู่ในขณะปฏิบัติเท่านั้นที่มีส่วนประทับใจประชาชนและยังคงรับรองในความเป็นผู้นำของเขาต่อไป

2) ผู้นำทางธรรมชาติหรือผู้นำแบบไม่เป็นทางการ (Local Leaders or Opinion Leaders) ได้แก่ผู้ที่มีอิทธิพล มีความสามารถ ความรู้ทันสมัยและเหตุการณ์ของหมู่บ้าน ไม่ได้รับมอบตำแหน่งอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบใดจากทางราชการ ชาวบ้านก็ไม่ตระหนักในความเป็นผู้นำแต่ยอมรับนับถือว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จในการทำงานของหมู่บ้าน ประชาชนเดือดร้อนมีปัญหาและอาศัยบุคคลผู้นี้เป็นที่พึ่งได้ ลักษณะแห่งความเป็นผู้นำประเภทนี้ไม่มีระยะเวลาสิ้นสุด ดังเช่นผู้นำแบบเป็นทางการ บุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำแบบนี้มีประโยชน์ต่องานพัฒนาชุมชนมากเพราะโดยแก่นแท้เป็นผู้ที่เต็มใจให้ความร่วมมือเพื่อส่วนรวมอยู่แล้ว แม้จะไม่มีอำนาจหน้าที่รับรองเป็นทางการก็ตาม

Fiedler (1967: 187-188) ได้กล่าวถึงแนวคิดการเป็นผู้นำ เกิดขึ้นตามลักษณะแนวคิดแตกต่างกันสรุปรวบรวมไว้ 5 ประการ คือ

1) ทฤษฎีพันธุกรรม (Genetic) จากแนวคิดตามทฤษฎีนี้มีมาแต่โบราณโดยมีความเชื่อว่า การเป็นผู้นำเป็นเรื่องความสามารถที่เกิดขึ้นเฉพาะตน หรือเฉพาะตระกูลและสืบเชื้อสายกันได้เพราะบุคลิกภาพหรือ ลักษณะการเป็นผู้นำตามแนวคิดนี้เป็นของที่มีมาแต่กำเนิดและคุณสมบัติเหล่านี้เป็นคุณสมบัติเฉพาะตัว ที่สืบเชื้อสายกันในตระกูลเมื่อพ่อเป็นผู้นำ ลูกเกิดมายุ่อมเป็นผู้นำด้วย

2) ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theory) เมื่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีพันธุกรรม ก็ได้รับการปรับปรุงแก้ไขตามด้วย “ผู้นำ” ในยุคต่อมาไม่ได้จำกัดเฉพาะคนชั้นสูงหรือเฉพาะบางตระกูลเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นได้จากคนทุกระดับไม่ว่าสูงหรือต่ำ ไม่ว่าจะรวยหรือจน เพียงขอให้มีความสมบัติเป็นภาวะผู้นำ (Leadership Trait) ก็พอ คุณสมบัติเหล่านี้อาจจะมาโดยกำเนิดหรืออาจได้มาจากประสบการณ์หรือจากการศึกษาเล่าเรียน การฝึกฝนอบรม

3) ทฤษฎีผลกระทบบระหว่างบุคคลและสถานการณ์ (Personal Situational Theories) มีการศึกษา เรื่องภาวะผู้นำอีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า การศึกษาโดยเน้นที่ตัวผู้นำอย่างเดียวไม่สมบูรณ์ควรจะศึกษาสถานการณ์ ด้วยเพราะภาวะผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์เป็นอย่างมาก ยกตัวอย่างคนที่มีความฉลาด ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นผู้นำได้ทุกคนทุกโอกาสยอมแล้วแต่สถานการณ์ สถานการณ์บางอย่างอาจไม่ต้องการเขา การศึกษา ภาวะผู้นำจะต้องรวมเรื่องสถานการณ์เข้าไว้ด้วยจึงเกิดทฤษฎีผลกระทบบระหว่างบุคคลและสถานการณ์ขึ้น ซึ่ง ถือว่าภาวะผู้นำเกิดจากผลกระทบบของปัจจัย 2 ประการดังนี้ 1) คุณลักษณะของผู้นำ และ 2) เหตุการณ์ที่ เผชิญหน้า

4) ทฤษฎีความสัมพันธ์และความคาดหวัง (Interaction-Expectation Theories) เป็นเรื่องที่น่าคิด แต่ ละคนเน้นแนวคิดไปคนละอย่าง ทฤษฎีข้างต้นเน้นที่ตัวผู้นำและสถานการณ์ เน้นเรื่องปฏิสัมพันธ์และความ คาดหวัง ความสนใจของแนวคิดนี้คือ กลุ่มบุคคลมนุษย์ย่อมมีความเกี่ยวข้องติดต่อสัมพันธ์กันเสมอ กิริยา อากา รของบุคคลหนึ่งย่อมกระทบหรือได้รับการสนองตอบจากอีกคนหนึ่ง ปฏิบัติกริยาในกลุ่มซึ่งเป็นเรื่องสำคัญเมื่อมีการ ติดต่อสัมพันธ์กันก็ย่อมมีการคาดหวังทั้งการปฏิสัมพันธ์และการคาดหวังย่อมเกิดขึ้นในกลุ่มนี้ให้ หลักการว่าสมาชิก ของกลุ่มคนใดคนหนึ่งสามารถจะเป็นผู้นำได้ถ้าหากบุคคลนั้นเป็นผู้ริเริ่มบทบาทในกลุ่มและ บทบาทเหล่านี้ ย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของกลุ่ม แนวคิดของกลุ่มทฤษฎีสัมพันธ์และความคาดหวังนี้ เน้นไป ที่สถานการณ์ของ กลุ่มเป็นหลัก คือลักษณะและกิจกรรมของกลุ่มเป็นสถานการณ์ ฟิเลเลอร์ (Fiedler) ได้ กล่าวว่าการเป็นผู้นำจะ ประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของผู้นำและลักษณะของ สถานการณ์กลุ่ม (Group Task Situation) ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ อำนาจตามตำแหน่งของผู้นำ (Position Power) ผู้นำในบางกลุ่มอาจจะ เป็นผู้นำที่มีอำนาจตามตำแหน่งการที่ผู้นำกลุ่มมีอำนาจมากหรือ น้อยทำให้สถานการณ์ของกลุ่มแตกต่างกันไป เช่น การที่ผู้นำกลุ่มมีอำนาจตามตำแหน่งสูงย่อมจะทำให้มีการ ยอมรับสูงและง่ายต่อการควบคุมแต่ก็ไม่จริงเสมอ ไป ผู้นำที่ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ก็เป็นที่ยอมรับได้ อำนาจหน้าที่ ตามตำแหน่งของผู้นำที่ความหมายต่อปฏิสัมพันธ์ใน กลุ่มภารกิจของกลุ่ม (Task Power) และงานที่กลุ่ม ต้องการทำให้สำเร็จงานเหล่านี้ อาจจะยากง่ายแตกต่างกัน ความยากง่ายก็มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์กลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ และผู้ตาม (Leader and Follower Relationship) ผู้ตามย่อมมีความคาดหวังจาก ผู้นำ หากผู้นำเป็นที่ยอมรับและมีความสามารถที่คาดหวังการติดต่อ สัมพันธ์ในกลุ่ม ก็เป็นไปได้ด้วยดี การนำกลุ่ม ไปสู่จุดหมายปลายทางก็ง่ายขึ้น เมื่อรวมองค์ประกอบทั้ง 3 เข้าด้วยกัน จะทำให้ได้สถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่ง เปลี่ยนแปลงไป

5) ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) นักทฤษฎีกลุ่มนี้ ได้แก่ อาร์กิริส (Argyris) เบลค และ มูตัน (Blake and Mouton) ลิเคิร์ต (Likert) และ แมคเกรเกอร์ (McGregor) ซึ่งถือหลักว่า 1) เน้นธรรมชาติ ของมนุษย์ เป็นหลัก มนุษย์รักอิสระ มีความต้องการความหวังมีความตั้งใจ และมีแรงจูงใจที่จะทำงาน 2) ธรรมชาติขององค์กร ย่อมมีการควบคุมให้เป็นระบบและระเบียบ และ 3) ภารกิจของผู้นำ คือจัดปรับปรุง สภาพแวดล้อมหรือ บรรยากาศขององค์กรเพื่อให้บุคคลทำงานได้อย่างเต็มที่ ตอบสนองความต้องการ ส่วนบุคคล และบรรลุ วัตถุประสงค์ขององค์กร

สรุปทฤษฎีทั้ง 5 ทฤษฎีพันธุกรรมเชื่อว่าผู้นำเกิดจากสายเลือดและลักษณะโดยกำเนิด ทฤษฎีคุณลักษณะ มองว่าผู้นำเกิดจากคุณสมบัติพิเศษทั้งโดยกำเนิดและการฝึกฝน ทฤษฎีสถานการณ์เห็นว่าภาวะผู้นำขึ้นอยู่กับ สถานการณ์และคุณลักษณะของผู้นำ ทฤษฎีความสัมพันธ์และความคาดหวังมองว่าผู้นำเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ และการยอมรับของกลุ่ม ขณะที่ทฤษฎีมนุษยนิยมเน้นการปรับสภาพแวดล้อมให้อำนวยต่อการพัฒนาศักยภาพของ คนเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร

2.2.4 องค์ประกอบและบทบาทของผู้นำชุมชน

วิภาส ทองวิสุทธิ (2552) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการเป็นผู้นำมี 4 ประการ คือ

- 1) ความสามารถในการใช้อำนาจให้เกิดประสิทธิผลเป็นที่ยอมรับ
- 2) ความสามารถในการใช้แรงจูงใจบุคคลทุกระดับและทุกสถานการณ์
- 3) ความสามารถในการชักนำ ความสามารถที่จะให้ผู้ตามใช้ความสามารถใน การทำงานของกลุ่ม
- 4) ความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าต่าง ๆ

2.2.5 ทฤษฎีคุณลักษณะภาวะผู้นำ (Trait Theories)

วิภาส ทองวิสุทธิ (2552) คุณลักษณะภาวะผู้นำ (Trait Theories) แนวคิดมาจากทฤษฎีมหาบุรุษ (Greatman Theory of Leadership) ของกรีกและโรมันโบราณโดยมีความเชื่อว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือโดยกำเนิด (Born leader) ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้แต่สามารถ พัฒนาขึ้นได้ ลักษณะผู้นำที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงจะประกอบด้วย ความเฉลียวฉลาด มีบุคลิกภาพ ซึ่งแสดงถึงการเป็นผู้นำและต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ จึงพยายามที่จะแยกคุณสมบัติพิเศษที่ติดมา กับผู้นำว่าแตกต่างกับบุคคลอื่นโดยทั่วไป เช่น ศึกษาภาวะผู้นำ ตามคุณลักษณะโดยวิเคราะห์ประวัติบุคคลสำคัญ ซึ่งพบว่าบุคคลสำคัญ ๆ มีพฤติกรรมเป็นผู้นำที่เกิดจากคุณลักษณะเป็นส่วนมาก โดย คุณลักษณะของผู้นำนั้นอาจจำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ

- 1) ลักษณะทางกาย พบว่าผู้นำที่เป็นหัวหน้าจะมีความสูง และมีน้ำหนัก มากกว่าคนปกติโดยเฉลี่ย
- 2) ลักษณะทางสติปัญญา พบว่าสติปัญญามีความสัมพันธ์กับความเป็น ผู้นำ ผู้นำที่มีความสามารถทางสมองสูงกว่าคนอื่น ๆ จะเป็นผู้ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ
- 3) ลักษณะบุคลิกภาพ เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสามารถในการ ปรับตัว การมีลักษณะเด่น การเป็นคนเปิดเผยไม่เก็บตัว และความสามารถในการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น คุณลักษณะดังกล่าวมักจะพบในผู้นำมากกว่าคนปกติ

2.2.6 ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformation Leadership)

เป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในตัวบุคคล โดยผู้นำจะมุ่งเน้นให้ผู้ตามเกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยม คุณธรรม มาตรฐาน และการมองการณ์ไกลในอนาคต ทั้งนี้ Bass & Avolio ได้เสนอทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และจำแนกพฤติกรรมของผู้นำการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 4 องค์ประกอบ (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2548) ได้แก่

- 1) อุดมการณ์ หรือความเสน่ห์หา (Idealized Influence or Charisma) เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออกเป็นตัวอย่างให้แก่ผู้ตาม ผู้ตามจะรับรู้พฤติกรรมของผู้นำและเกิดการเลียนแบบพฤติกรรม
- 2) กระตุ้นการใช้ปัญญา (Intellectual Stimulation) เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออกด้วยการกระตุ้นให้ผู้ตามเกิดความคิดสร้างสรรค์ ทดลองหาวิธีการใหม่ๆ และแก้ไขปัญหาต่างๆด้วยตนเอง

3) มุ่งความสัมพันธ์เป็นรายคน (Individualized Consideration) เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำมุ่งเน้นการเสริมสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดี และตอบสนองความต้องการของผู้ตามเป็นรายบุคคล เช่น การให้คำแนะนำ และการช่วยเหลือ และการกระจายอำนาจการตัดสินใจ

4) ดลใจ (Inspirational Motivation) เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออกด้วยการสื่อสารให้ผู้ตามทราบถึงความคาดหวังของผู้นำที่มีต่อผู้ตามด้วยการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ตามเข้าใจวิสัยทัศน์ขององค์กร ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม และจูงใจให้ปฏิบัติงานเกินกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุป พัฒน์ บุญรัตพันธุ์ (2549: 108–109) ได้จำแนกผู้นำชุมชนออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ ผู้นำแบบทางการ และผู้นำแบบไม่เป็นทางการหรือผู้นำทางธรรมชาติ โดยผู้นำแบบทางการ (Formal Leaders) หมายถึงบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือเลือกตั้งจากหน่วยงานของรัฐเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งที่เป็นที่รับรู้ของชุมชนอย่างเป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล ข้าราชการ พัฒนาการ หรือคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีอำนาจหน้าที่ชัดเจนตามกฎหมายหรือระเบียบของทางราชการ และประชาชนในชุมชนตระหนักถึงบทบาทความรับผิดชอบของผู้นำกลุ่มนี้ เนื่องจากได้รับการประกาศหรือรับรองอย่างเป็นทางการ โดยลักษณะของผู้นำทางการนั้นมักมีอำนาจในเชิงโครงสร้าง เป็นตัวแทนของรัฐที่มีบทบาทต่อการกำหนดนโยบาย และการประสานความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มักถูกคาดหวังให้รับผิดชอบต่อผลลัพธ์ของการบริหารจัดการในระดับพื้นที่ ในขณะที่ผู้นำแบบไม่เป็นทางการหรือผู้นำทางธรรมชาติ (Informal or Local Leaders) เป็นบุคคลที่แม้ไม่มีตำแหน่งหรืออำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย แต่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในฐานะผู้มีความรู้ ความสามารถ มีความน่าเชื่อถือ เข้าใจปัญหาของชุมชน และมักเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างพลังทางสังคม เช่น การระดมทรัพยากร ความร่วมมือ หรือการช่วยเหลือในยามวิกฤต โดยเฉพาะในสถานการณ์ฉุกเฉิน เช่น ภัยพิบัติหรืออุทกภัย ผู้นำแบบไม่เป็นทางการเหล่านี้จะกลายเป็นกลไกสำคัญในการประสานงานอย่างไม่เป็นทางการ เข้าถึงชาวบ้านได้ง่ายกว่า และสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างคล่องตัว ทั้งนี้ ผู้นำทางธรรมชาติมักเป็นผู้เสียสละ ร่วมแรงร่วมใจเพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน และสามารถรักษาความนับถือจากชุมชนได้อย่างยาวนานแม้ไม่มีตำแหน่งรับรองอย่างเป็นทางการ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ผู้นำทั้งสองประเภทมีบทบาทที่แตกต่างกัน แต่สามารถเสริมกันในการพัฒนาชุมชนหรือจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในการจัดการภัยพิบัติที่ต้องอาศัยทั้งการจัดการเชิงระบบของผู้นำทางการ และการระดมพลังชุมชนโดยผู้นำแบบไม่เป็นทางการควบคู่กันไป

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชูเพี้ย ดอเลาะ, รุสนา สาและ, อาตือนัน เชียงเงาะ (2566) ศึกษาการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลปทุมดี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี โดยใช้แนวคิดวัฏจักรของภัยพิบัติ (Disaster Cycle) ซึ่งแบ่งการจัดการออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ก่อนเกิดอุทกภัย ซึ่งประกอบด้วย การจัดทำแผนป้องกันและบรรเทาภัย การเตรียมบุคลากรและเครื่องมือ การขุดลอกคลองและกำจัดวัชพืชเพื่อเพิ่มความเร็วในการระบายน้ำ

การสำรวจพื้นที่เสี่ยง และการเตรียมที่พักพิงชั่วคราวและค้ำกันน้ำในพื้นที่เสี่ยง 2) ขณะเกิดอุทกภัย รวมถึงการแจกจ่ายถุงยังชีพให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง การจัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจ การประกาศแจ้งเตือนประชาชน และการตั้งชุดเคลื่อนที่เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย รวมถึงการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชนเพื่อประสานการช่วยเหลือ 3) หลังเกิดอุทกภัย ซึ่งประกอบด้วยการฟื้นฟูจิตใจและการเยียวยาประชาชน การกำจัดขยะและวัชพืชที่ติดมากับน้ำท่วม การให้บริการทางการแพทย์ การซ่อมแซมบ้านที่ได้รับความเสียหายจากอุทกภัย การจัดสรรเครื่องสูบน้ำเพื่อลดน้ำท่วมในพื้นที่ และการจ่ายค่าชดเชยความเสียหายและวัสดุซ่อมแซมบ้าน เพื่อให้การฟื้นฟูชุมชนและการช่วยเหลือเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัยพบว่า การศึกษานี้พบว่าการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลปิตุมุติ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ดำเนินการตามแนวคิดวัฏจักรของภัยพิบัติ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ก่อนเกิดอุทกภัย มีการวางแผนป้องกันและบรรเทาภัย ประชุมร่วมกับประชาชนเพื่อหาแนวทางรับมือ จัดเตรียมบุคลากรและอุปกรณ์ ขุดลอกคลองและกำจัดวัชพืชเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการระบายน้ำ ขณะเกิดอุทกภัย มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจ แจกจ่ายถุงยังชีพให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง ตั้งชุดเคลื่อนที่เร็วเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย ประกาศแจ้งเตือนสถานการณ์ และสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชนเพื่อให้การช่วยเหลือเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ หลังเกิดอุทกภัย ดำเนินการฟื้นฟูจิตใจและเยียวยาผู้ประสบภัย จัดการกำจัดขยะและวัชพืชที่มากับน้ำท่วม ให้บริการทางการแพทย์ ซ่อมแซมบ้านเรือนที่ได้รับความเสียหาย จัดสรรเครื่องสูบน้ำเพื่อลดน้ำท่วมขัง และมอบค่าชดเชยและวัสดุซ่อมแซมบ้าน เพื่อให้การฟื้นฟูชุมชนเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพสูงสุด

ศุภวิษณุ มิศิริพันธุ์ และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ (2564) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อรับมือและแก้ไขปัญหามลพิษ บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ แบบมีส่วนร่วมเพื่อเป็นการรับมือและแก้ไขปัญหามลพิษ ผลการวิเคราะห์พบว่า การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ให้ความสำคัญถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่แบบมีส่วนร่วมเพื่อเป็นการรับมือและแก้ไขปัญหามลพิษ คือ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อรับมือและแก้ไขปัญหามลพิษของชุมชนและระหว่างชุมชน และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อรับมือและแก้ไขปัญหามลพิษในระหว่างองค์กรชุมชน ภาครัฐและภาคเอกชน ร่วมกันกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง และการจัดทำแผนบูรณาการการทำงานร่วมกันด้วยการจัดทำแผนบูรณาการการทำงาน ร่วมกันเพื่อจัดการทรัพยากรในพื้นที่ การจัดตั้งกลไกคณะทำงานร่วมระหว่างกลุ่ม การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และการเยี่ยมเยียนเพื่อให้กำลังใจซึ่งกันละกัน ด้วยการสร้างความชัดเจนในการมีส่วนร่วม โดยการ จัดระบบการดำเนินการ แก้ไขและรับมือต่อปัญหาน้ำท่วม ด้วยมีกลไกการจัดการอย่างเป็นระบบบนเป้าหมาย การทำงานร่วมกัน เพื่อรับมือและแก้ไขปัญหามลพิษอันจะเกิดขึ้นในอนาคต

ผลการวิจัยพบว่า บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ เพื่อใช้ในการรับมือและแก้ไขปัญหาอุทกภัย โดยผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชน ระหว่างชุมชน และระหว่างองค์กรชุมชนกับภาครัฐและภาคเอกชน โดยทุกฝ่ายร่วมกันกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง และจัดทำแผนบูรณาการ รวมถึงจัดตั้งกลไกการทำงานร่วม จัดกิจกรรมร่วมกัน และสร้างความสัมพันธ์เพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ มีการออกแบบระบบการดำเนินงานอย่างชัดเจนและเป็นระบบ เพื่อให้สามารถรับมือกับปัญหาอุทกภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในอนาคต

สมิตตานันท์ ไชยคำ กฤตบุญ คำทิพย์โพธิ์ทอง ชินวุฒิ รัตนพัทธ์และ รุ่งนภา อุตมะธานี (2566) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาอุทกภัยหมู่ที่ 2 บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) ในเขตเทศบาลตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบจากอุทกภัยของชุมชนในพื้นที่ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอุทกภัยที่ผ่านมา และแนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยของชุมชนบ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากรในชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 292 คนเครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถาม และสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลวิจัยพบว่า ผลกระทบจากปัญหาอุทกภัยของชุมชนในพื้นที่ที่มีผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการคมนาคม และด้านสิ่งแวดล้อม โดยส่วนใหญ่ภายหลังเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและเกิดความเสียหายต่อชุมชนมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.95 โดยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอุทกภัยที่ผ่านมา ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.01 ทั้งนี้เพราะชาวบ้านยังขาดการเข้าถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและการประเมินผลในการจัดการอุทกภัย ส่วนแนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยของชุมชน ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.35 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนได้สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยในชุมชน ที่ยังขาดความต่อเนื่อง เพราะในเขตพื้นที่ของชุมชนมีความเป็นสังคมเมืองสูงส่งผลให้การให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัย มีเพียงประชาชนบางส่วนที่ให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัย ที่เกิดขึ้นเพราะเป็นคนที่อาศัยในเขตพื้นที่ชุมชนตั้งแต่กำเนิด ทั้งนี้ ควรมีการจัดตั้งเครือข่ายในชุมชน และการวางแผนการรับมือปัญหาอุทกภัยด้วยการยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนให้สูงขึ้นผ่านการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ให้สามารถเข้าถึงการจัดการกับปัญหาอุทกภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

สุวิมล สังวรรณ (2561) แนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสิงห์บุรี คือ 1) ด้านการบรรเทาเป็นการแก้ไขปัญหาหน้าหลากท่วมในระดับลุ่มน้ำควรถา การจัดการ อ่างเก็บน้ำในพื้นที่ตอนบนและการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเพิ่มเติมในพื้นที่ตอนบน สำหรับใน จังหวัด สิงห์บุรีต้องมีการป้องกันน้ำท่วมพื้นที่ชุมชนเมือง ได้แก่ เทศบาลเมืองสิงห์บุรี เทศบาลตำบล 3 แห่ง (อินทร์บุรี ปากบาง และบางน้ำเชี่ยว)

อย่างถาวร 2) ด้านการเตรียมการ ควรหาการปรับปรุง พื้นฟู หนองบึงธรรมชาติในพื้นที่ โดยการปรับปรุงระบบระบายน้ำ เช่น ทาการขุดลอกระบายคู คลอง น้ำ และควรมีแหล่งเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ในจังหวัด 3) ด้านการสู้อยู่เป็นการดาเนินในช่วงขณะเกิดภัย ควรมีการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ประสบภัยกับเจ้าหน้าที่ สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับการแก้ไขปัญห และควรมีอาสาสมัครด้านอุทกภัย 4) ด้านการพื้นฟูเป็นการจัดการหลังเกิดภัย ควรมีการใช้หลักเกณฑ์ความเสียหายที่เป็นจริงมาประเมินให้ความช่วยเหลือ โดยประชาชนจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขจะหาให้ปัญหาต่างๆลดน้อยลง และควรมีการให้เอกชนหรือมีหน่วยงานภายนอกที่ เกี่ยวข้องหลายหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำเข้ามาบริหารจัดการน้ำ เพื่อให้มีการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัยพบว่า การศึกษานี้พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการอุทกภัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสิงห์บุรีในระดับมาก โดยด้านการบรรเทาได้รับคะแนนสูงสุด รองลงมาคือการพื้นฟู การสู้อยู่ และการเตรียมการ อีกทั้งพบว่าปัจจัยอาชีพและรายได้มีผลต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่ปัจจัยเพศ อายุ และระดับการศึกษาไม่มีผลต่อความคิดเห็น โดยแนวทางการบริหารจัดการที่เสนอ ได้แก่ การสร้างและบริหารอ่างเก็บน้ำ การปรับปรุงระบบระบายน้ำ การสนับสนุนการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงการใช้หลักเกณฑ์ที่เป็นธรรมในการพื้นฟูความเสียหายหลังเกิดภัย พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนและหน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอุทกภัย

พนิดา บัลลังก์การณ (2566) การบริหารจัดการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในจังหวัดปทุมธานี มหาวิทยาลัยปทุมธานี บทคัดย่อ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทและความต้องการของท้องถิ่นในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในจังหวัดปทุมธานี เป็นวิจัยผสมวิธีประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 11 คน และกลุ่มตัวอย่างในเชิงปริมาณ 60 คนเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยหาค่าความถี่ เปอร์เซนต์ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1. บทบาทและความต้องการของท้องถิ่น ประกอบด้วย 1.1งบประมาณของท้องถิ่นมีไม่เพียงพอกับการปฏิบัติ 1.2 ควรสร้างความชัดเจนและความเชื่อมโยงในการประสานงาน 1.3 ควรใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการประสานงานมากขึ้น 2. ปัจจัยที่เสริมสร้างความสัมพันธ์ พบว่า ก่อนเกิดภัยน้ำท่วม มีการรวมงบประมาณแก้ไข ปัญหาน้ำท่วมไว้ที่ส่วนกลางอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย $X = 3.55$ ในขณะที่การบริหารจัดการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในจังหวัดปทุมธานี ทำได้ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ย $X = 2.10$ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น แก้ไขปัญหาน้ำท่วมไปคนละทิศละทาง การประสานแผนงานทั้งภายในและภาคส่วนต่างๆ ไม่ชัดเจน ขาดการบูรณาการ โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย $X = 2.30$ 3. แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการ

แก้ไข คือ 3.1 ขุดลอกคูคลองทุกสาย 3.2 จังหวัดปทุมธานี อำเภอและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสร้างแหล่งน้ำ หนอง บึง ประจำหมู่บ้าน ให้เป็นแก้มลิง 3.3 ปลูกต้นไม้ ปลูกป่า เพิ่มปริมาณต้นไม้ ร่วมกันออกกฎหมาย 3.4 วางผังเมืองเพื่ออนาคต 3.5 ใช้หลักธรรมในการสร้างความสามัคคี

คมกริช กระแสร์สินธุ์, พรรณนารา ตีสันทา และ ธนัสนา โรจนตระกูล (2567) ปัญหาอุทกภัย : การสร้างความร่วมมือในการจัดการของชุมชน ปัญหาอุทกภัยเป็นอันตรายที่เกิดจากสภาวะน้ำท่วมหรือน้ำท่วมฉับพลันน้ำหลาก น้ำล้นตลิ่ง ซึ่งมี สาเหตุมาจากการเกิดฝนตกหนักหรือฝนตกต่อเนื่องเป็นเวลานานและมีปริมาณน้ำฝนมากกว่าปกติซึ่งเป็น อันตรายต่อมนุษย์ ทำความเสียหายแก่ทรัพย์สินและก่อให้เกิดโรคระบาดต่าง ๆ ได้ ซึ่งบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา แนวทางการสร้างความร่วมมือในการจัดการปัญหาอุทกภัยของชุมชน ซึ่งจากการศึกษาคณะ ผู้เขียนพบว่า การสร้างความร่วมมือในการจัดการปัญหาอุทกภัยของชุมชน ควรดำเนินการตามหลักการจัดการ ภัยพิบัติที่เน้น 4 กิจกรรมหลัก 3 ช่วงระยะเวลา ซึ่งมีความสอดคล้องเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันได้แก่ ระยะเวลา ก่อน เกิดภัย มี 2 กิจกรรม คือ การลดผลกระทบ และการเตรียมความพร้อม ระยะเวลา ระหว่างเกิดภัย คือ การจัดการ สภาวะฉุกเฉิน หรือการรับมือ และระยะ หลังเกิดภัย คือ การฟื้นฟู ทั้งนี้เพื่อนำมาใช้ในการป้องกัน ลดผลกระทบลดความเสียหาย ลดความเปราะบาง อันเกิดจากภัยพิบัติ และหลีกเลี่ยงการสูญเสียความเสียหาย ต่อชีวิตทรัพย์สิน สังคม และสิ่งแวดล้อม ของประชาชนหรือของรัฐ

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างความร่วมมือในการจัดการปัญหาอุทกภัยของชุมชนควรดำเนินการตามหลักการจัดการภัยพิบัติที่ประกอบด้วย 4 กิจกรรมหลักใน 3 ช่วงระยะเวลา ได้แก่ ระยะเวลา ก่อนเกิดภัยซึ่งเน้นการลดผลกระทบและการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการเผชิญกับสถานการณ์อุทกภัย ระยะเวลา ระหว่างเกิดภัยเน้นการจัดการภาวะฉุกเฉินหรือการรับมืออย่างเป็นระบบและรวดเร็ว และระยะ หลังเกิดภัยเน้นการฟื้นฟูเยียวยาความเสียหายในด้านชีวิต ทรัพย์สิน สิ่งแวดล้อม และฟื้นฟูสภาพจิตใจของประชาชน โดยแนวทางการร่วมมือดังกล่าว จะช่วยลดความเสี่ยง ลดความเปราะบาง และหลีกเลี่ยงการสูญเสียจากภัยพิบัติทั้งในระดับชุมชนและระดับรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยในประเทศไทยจากหลายงานวิจัยพบว่ามีการใช้แนวคิดวัฏจักรของภัยพิบัติซึ่งแบ่งการจัดการออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ก่อนเกิด ขณะเกิด และหลังเกิดภัย โดยเน้นการเตรียมความพร้อม การตอบสนองฉุกเฉิน และการฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้การจัดการที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยชุมชนต้องมีบทบาทในการวางแผน กำหนดเป้าหมาย และดำเนินการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ เอกชน และอาสาสมัคร เช่น การขุดลอกคลอง การเตรียมถุงยังชีพ การแจ้งเตือนภัย การซ่อมแซมบ้านเรือน และการเยียวยาผู้ประสบภัย นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นต้องจัดตั้งกลไกการทำงานร่วม สร้างแผนบูรณาการ และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรน้ำ โดยบทบาทของผู้นำท้องถิ่นและการสนับสนุนจากภาคประชาชนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการอุทกภัยในแต่ละพื้นที่อย่างยั่งยืน

2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทบาทผู้นำชุมชนในการจัดการอุทกภัย

1. กระบวนการก่อนเกิดอุทกภัย
2. กระบวนการดำเนินขณะเกิดอุทกภัย
3. กระบวนการดำเนินหลังเกิดอุทกภัย

แนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลอุโบะยี่ไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งในบทนี้กล่าวถึงประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้และการสร้างเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ ระยะเวลาการวิจัย ตามลำดับ ดังนี้

3.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยผู้ให้ข้อมูล จำนวน 10 คน ได้แก่ ประกอบด้วย

1. นายกองค้การบริหารส่วนตำบลอุโบะยี่ไร จำนวน 1 คน
 2. รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบลอุโบะยี่ไร จำนวน 1 คน
 3. ผู้นำชุมชนแต่ละชุมชนทั้งหมด จำนวน 8 คน
 4. ประชาชนแต่ละชุมชนทั้งหมด จำนวน 8 คน
- รวมทั้งหมด 18 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้และการสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยได้ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลอุโบะยี่ไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มีขั้นตอน ในการดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือ เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชนในประเด็นแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลอุโบะยี่ไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ประกอบด้วย นายกองค้การบริหารส่วนตำบลอุโบะยี่ไร รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบลอุโบะยี่ไร ผู้นำชุมชนแต่ละชุมชน ประชาชนแต่ละชุมชน โดยให้ผู้รับการสัมภาษณ์ได้ตอบ คำถามต่อคณะผู้วิจัยสมบูรณ์ครบถ้วน โดยแบบสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎี เอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยเลือกประเด็นแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชน ผู้วิจัยได้ร่างแบบสัมภาษณ์ในการลงพื้นที่ และได้ให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ก่อนลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล
2. ศึกษาแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าแหล่งข้อมูลภายในเอกสาร หนังสือ วารสาร รายงานวิจัย และข้อมูลอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องกับแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลอุโบะยี่ไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำแบบสัมภาษณ์ลงพื้นที่ ได้ให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ก่อนลงพื้นที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นัดหมายกับผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลอุโบะโยไร จำนวน 1 คน รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลอุโบะโยไร จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชนแต่ละชุมชนทั้งหมด จำนวน 8 คน และประชาชนแต่ละชุมชนทั้งหมด จำนวน 8 คน รวมทั้งสิ้น 18 คน ซึ่งได้นัดหมายผู้ให้สัมภาษณ์ในวันที่ 15-17 กุมภาพันธ์ 2568 เวลา 09:00-15:00 น. ทางผู้วิจัยได้ขออนุญาตอัดเสียง บันทึกภาพและถ่ายวิดีโอตามความสมัครใจของผู้ให้สัมภาษณ์ หลังจากสัมภาษณ์ทางผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้ลงพื้นที่ และวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่

นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าแหล่งข้อมูลภายในเอกสาร หนังสือ วารสาร รายงานวิจัย และข้อมูลอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลอุโบะโยไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี จากแหล่งข้อมูลของเว็บไซต์องค์การบริหารส่วนตำบลอุโบะโยไร

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลต่างๆที่ได้ลงสัมภาษณ์ในพื้นที่ ได้วิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 18 คน ได้ทำการถอดเทปเสียง จำแนกข้อมูลต่างๆ พร้อมสรุปประเด็นเป็นแต่ละหัวข้อ และนำประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์จากเสียงส่วนมากมาเป็นแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชน โดยนำทฤษฎีเหล่านี้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อทราบถึงแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 1) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีสอบถามเล่า เพื่อเปรียบเทียบ ข้อค้นพบที่ได้ศึกษา 2) จำแนกและจัดระเบียบข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกและจัดหมวดหมู่ออกให้ เป็นระบบ 3) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) เป็นการนำ ข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์เพื่อหาบทสรุปร่วมกันของเรื่องนั้น 4) นำเสนอข้อมูลเป็นข้อความแบบบรรยาย

3.5 ระยะเวลาการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัยแบบมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลอุโบะโยไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ใช้ระยะเวลาในการดำเนินงาน วิจัยตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม 2568 ถึง เดือนตุลาคม 2569

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษานวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลลูโบะยีไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี โดยการวิจัยฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจากวิธีการดำเนินการวิจัยโดยแบ่งเป็น 3 กระบวนการ คือ 1.) กระบวนการก่อนเกิดอุทกภัย 2.) กระบวนการดำเนินขณะเกิดอุทกภัย 3.) กระบวนการดำเนินหลังเกิดอุทกภัย โดยสรุปผลการศึกษาดัง

4.1 กระบวนการก่อนเกิดอุทกภัย

ชุมชนมีการเตรียมความพร้อมหลายด้าน โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะขุดลอกทางน้ำเพื่อเปิดทางระบายน้ำตามจุดเสี่ยง และมีการอบรมความรู้เรื่องการป้องกันและการช่วยเหลือเมื่อเกิดอุทกภัยหรือไฟไหม้ปีละครั้ง รวมถึงการซักซ้อมอพยพ การช่วยเหลือผู้ประสบภัย และการจัดศูนย์พักพิงที่โรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แม้ฝนตกหนักจะทำให้น้ำท่วมเข้าบ้านประมาณ 2-3 วัน แต่เมื่อฝนหยุดไม่นานน้ำก็มักจะลดลง ระดับการเตรียมพร้อมมีทั้งการประชุมต่อน้องกรรมการบริหารส่วนตำบลหรือที่ทำการผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน เพื่อวางกระสอบทราย การจัดกลุ่มอาสาสำหรับตรวจท่อและเคลียร์สิ่งกีดขวางทางน้ำ ซึ่งกลุ่มผู้นำมีการช่วยยกของสำคัญขึ้นที่สูงตามครัวเรือน ปิดระบบไฟฟ้า ย้ายสัตว์เลี้ยงหรืออุปกรณ์ให้ปลอดภัย และจัดคู่มือฝึกซ้อมย่อยเพื่อให้ปฏิบัติได้จริง

อย่างไรก็ตาม การซ้อมใหญ่ยังทำได้ไม่บ่อยเพราะข้อจำกัดด้านเวลาและทรัพยากร ส่วนการแจ้งเตือนส่วนใหญ่ใช้เสียงตามสาย มัสยิด ผู้ใหญ่บ้าน หรือการเดินเคาะประตู ซึ่งช่วยได้กับผู้สูงอายุ แต่ก็มีการพัฒนาใช้กลุ่มไลน์สำหรับคนรุ่นใหม่ การเตรียมงานในชุมชนจึงอาศัยทั้งการช่วยเหลือกันเอง การประชุมเตรียมการประจำฤดูฝน และการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานภายนอก แม้ยังมีข้อจำกัด แต่ก็ทำให้สามารถรับมือกับน้ำท่วมได้ดีขึ้นในทุกปี

ดังการสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลกล่าวว่า

“ทางอบต.เองจะเน้นการเตรียมพร้อมก่อนน้ำมา เช่น การขุดลอกทางน้ำ ในจุดเสี่ยงทุกปี และมีการจัดอบรมให้ชาวบ้านได้เรียนรู้เรื่องการป้องกันและการช่วยเหลือผู้ประสบภัย รวมทั้งมีการซักซ้อมอพยพ การตั้งศูนย์พักพิงที่โรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อรองรับเวลาที่มีน้ำท่วมเข้ามาส่วนการสื่อสารเราก็ใช้ทั้งเสียงตามสาย มัสยิด และกลุ่มไลน์ให้ครอบคลุมทุกคน แม้ว่าจะมี

ข้อจำกัดเรื่องเวลาและงบประมาณ แต่เราพยายามทำให้เป็นระบบที่สุดเพื่อให้ชุมชนพร้อมรับมือได้” ประสาร (นามสมมติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568

“ในระดับหมู่บ้านเราจะเรียกประชุมด่วนเวลาฝนตกหนักหรือมีแนวโน้มจะท่วม เพื่อช่วยกันวางกระสอบทราย จัดกลุ่มอาสาสมัครตรวจท่อ เคลียร์สิ่งกีดขวางทางน้ำแล้วก็ช่วยกันยกของสำคัญขึ้นที่สูง รวมทั้งย้ายสัตว์เลี้ยงหรืออุปกรณ์ที่จำเป็นให้ปลอดภัย ผมเองก็จะลงเดินเคาะประตูบอกข่าวกับชาวบ้าน ส่วนลูกหลานรุ่นใหม่ จะคอยอัปเดตในกลุ่มไลน์ ทำให้เรารับมือทันแม้จะมีข้อจำกัดบางอย่าง แต่ทุกคนก็ช่วยกันเต็มที่” อับดุลเราะหมาน (นามสมมติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคลเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568

“ตั้งไลน์กลุ่ม ผู้นำชุมชนและเยาวชนอาสา เพื่อรายงานระดับน้ำเป็นภาพและตัวเลขจากไม่มาร์กข้างสะพาน อัปเดตทุกชั่วโมงช่วงฝนหนัก ถือว่าเร็วกว่าเสียงตามสาย” ประสาร (นามสมมติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568

จึงเห็นได้ว่า มุมมองของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลคิดเห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเตรียมความพร้อมรับมืออุทกภัย ทั้งการขุดลอกทางน้ำในจุดเสี่ยง การจัดอบรมและซักซ้อมการป้องกันและการช่วยเหลือผู้ประสบภัย การจัดตั้งศูนย์พักพิงที่โรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รวมถึงการประชุมด่วนเพื่อวางกระสอบทราย จัดกลุ่มอาสาสมัครสิ่งกีดขวางทางน้ำ และสนับสนุนการยกของหรือย้ายสัตว์เลี้ยงให้ปลอดภัย โดยมีการสื่อสารทั้งเสียงตามสาย มัสยิด ผู้นำหมู่บ้าน และกลุ่มไลน์เพื่อเข้าถึงทุกกลุ่มคน แม้มีข้อจำกัดด้านเวลาและทรัพยากร แต่ก็เป็นการวางระบบที่ทำให้ชุมชนพร้อมรับมือได้อย่างเป็นขั้นตอนมากขึ้น

ดังการสัมภาษณ์ของประชาชนกล่าวว่า

“พวกเราตั้งทีมเยาวชนอาสา แบ่งหน้าที่ช่วยเหลือพื้นที่ที่มีจุดเสี่ยง และใช้มือถือถ่ายรูปเพื่อประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมเตรียมอุปกรณ์พื้นฐาน เช่น เสื้อชูชีพ เชือก” อิสมาแอ (นามสมมติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2568

“เวลาอบต.หรือผู้ใหญ่บ้านเรียกอบรมหรือชักซ้อมอพยพ ผมก็ไปเข้าร่วมทุกครั้ง เพราะอยากรู้วิธีป้องกันและช่วยเหลือตัวเองกับเพื่อนบ้าน เวลานั้นท่วมเราก็ช่วยกันในครัวเรือนยกของสำคัญขึ้นสูง ปิดไฟฟ้า ย้ายสัตว์เลี้ยงให้อยู่ที่ปลอดภัย การแจ้งข่าวฉันยังฟังเสียงตามสายกับมัสยิด เพราะฟังง่ายและทันทีที่บ้าน ถึงจะลำบากตอนน้ำท่วมเข้าบ้าน แต่พอทุกคนช่วยกันก็ยังสามารถรับมือได้” คอยรู (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2568

“ผมกับเพื่อน ๆ จะคอยติดตามสถานการณ์ผ่านกลุ่มไลน์ เพราะอัปเดตเร็วทั้งภาพและตัวเลขระดับน้ำ เวลาที่มีประชุมหรือมีกิจกรรมจากอบต.ก็ไปช่วยเสมอ ทั้งการวางกระสอบทราย เคลียร์ท่อ หรือช่วยขนของให้ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เรามองว่าการเตรียมพร้อมแบบนี้สำคัญมาก เพราะถึงน้ำจะท่วมไม่กี่วัน แต่ถ้าเราช่วยกันทุกฝ่ายก็จะผ่านไปได้ง่ายขึ้นทุกปี” สุลอลาน (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2568

จึงเห็นได้ว่า มุมมองของประชาชนคิดเห็นว่า ประชาชนในชุมชนมีการเตรียมการและปรับตัวร่วมกับหน่วยงาน เช่น การเข้าร่วมอบรมและชักซ้อมอพยพ การช่วยเหลือกันเองในครัวเรือนด้วยการยกของสำคัญ ปิดระบบไฟฟ้า ย้ายสัตว์เลี้ยงหรืออุปกรณ์ให้ปลอดภัย รวมถึงการเข้าร่วมประชุมและปฏิบัติตามแนวทางของผู้นำท้องถิ่น การสื่อสารผ่านเสียงตามสายเหมาะกับผู้สูงอายุ ขณะที่กลุ่มไลน์ช่วยให้คนรุ่นใหม่ติดตามข้อมูลได้รวดเร็ว ประชาชนจึงมีบทบาทร่วมทั้งในการเฝ้าระวัง การป้องกัน และการฟื้นฟู แม้น้ำท่วมจะสร้างความเดือดร้อนชั่วคราว แต่ด้วยความร่วมมือและการสนับสนุนจากทุกฝ่าย ทำให้สามารถรับมือได้ดีขึ้นทุกปี

กล่าวโดยสรุป การเตรียมความพร้อมก่อนเกิดอุทกภัยในชุมชนอาศัยความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และประชาชน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขุดลอกทางน้ำตามจุดเสี่ยง การจัดอบรมและชักซ้อมอพยพ การจัดตั้งศูนย์พักพิง การประชุมด่วนเพื่อวางกระสอบทราย การจัดกลุ่มอาสาเคลียร์สิ่งกีดขวาง และการสื่อสารผ่านหลายช่องทางทั้งเสียงตามสาย มัสยิด ผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มไลน์ ขณะที่ประชาชนก็มีการเข้าร่วมอบรมและชักซ้อมการอพยพ ปฏิบัติตามแนวทางของผู้นำท้องถิ่น และช่วยเหลือกันเองในครัวเรือน เช่น การยกของขึ้นที่สูง ปิดระบบไฟฟ้า ย้ายสัตว์เลี้ยงหรืออุปกรณ์ให้ปลอดภัย รวมทั้งติดตามสถานการณ์ผ่านเสียงตามสายหรือกลุ่มไลน์ตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่มวัย แม้การเตรียมความพร้อมยังมีข้อจำกัดด้านเวลาและทรัพยากร แต่ด้วยการร่วมมือกันทั้งในระดับหน่วยงานและชุมชน จึงทำให้สามารถรับมือกับอุทกภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและลดความเสียหายลงได้ในทุกปี

4.2 กระบวนการดำเนินขณะเกิดอุทกภัย

ชุมชนจะมีการจัดการอย่างเป็นระบบ เริ่มจากเจ้าของบ้าน สมาชิกครอบครัว อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อพพ.ร.) และทีมงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่นำรถบรรทุกและรถแทรกเตอร์เข้ามาช่วยขนย้ายสิ่งของและอพยพคน โดยจะให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ เด็ก และผู้ป่วยก่อน ส่วนการอพยพจะใช้ทั้งรถขององค์การบริหารส่วนตำบล รถกู้ภัย เพื่อเคลื่อนย้ายคนและสิ่งของไปยังศูนย์พักพิงซึ่งมักจัดไว้ที่โรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ที่นั่นจะมีการจัดโซนพัก เตรียมเสื้อ ผ้าห่ม ห้องน้ำชั่วคราว และจัดอาหาร 3 มื้อ น้ำดื่ม รวมทั้งถุงยังชีพ แต่ปัญหาที่พบบ่อยคือสิ่งของไม่เพียงพอ โดยเฉพาะน้ำดื่มและอาหารสด จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากร้านค้า และองค์กรภายนอกในการตั้งครัวกลางหรือจัดส่งสิ่งของเพิ่มเติม ความยากลำบากสำคัญคือการสัญจรเพราะถนนถูกปิดหรือถูกน้ำท่วม ทำให้การส่งของและการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ล่าช้า รวมถึงปัญหาการดูแลสัตว์เลี้ยง อุปกรณ์เกษตร และเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ไม่สามารถนำไปในศูนย์พักพิงได้ ทำให้เกษตรกรต้องจัดการตนเองเป็นกลุ่ม ๆ อีกทั้งยังมีปัญหาเศรษฐกิจ เช่น พ่อค้าแม่ค้าตลาดที่ขาดรายได้และสภาพคลองระหว่างปิดตลาดหรือขนย้ายสินค้าไม่ทัน อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำท้องถิ่น และหน่วยงานภายนอก รวมทั้งการช่วยเหลือกันเองของชาวบ้าน ทำให้สามารถประคับประคองสถานการณ์จนกว่าน้ำจะลดลง แม้จะมีอุปสรรคเรื่องทรัพยากรและการประสานงานก็ตาม

ดังการสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลกล่าวว่า

“ขณะเกิดน้ำท่วม ทางอบต.เราจะดำเนินการจัดการอย่างเป็นระบบ เริ่มจากจัดรถบรรทุกและรถแทรกเตอร์เข้าช่วยอพยพประชาชนและขนย้ายสิ่งของ โดยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ เด็ก และผู้ป่วยก่อน การอพยพเราจะใช้ทั้งรถของอบต.และรถกู้ภัยนำคนและสิ่งของไปยังศูนย์พักพิง ซึ่งเราจะจัดโซนพัก เตรียมเสื้อ ผ้าห่ม ห้องน้ำชั่วคราว อาหาร น้ำดื่ม และถุงยังชีพ พร้อมประสานงานกับหน่วยงานภายนอกหากขาดทรัพยากร เช่น น้ำดื่มหรืออาหารสด เพื่อให้ประชาชนปลอดภัยและสะดวกมากที่สุด” ประสาน (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2568

“ในส่วนของผู้นำชุมชน เราจะคอยประสานงานและสื่อสารให้ข้อมูลกับชาวบ้าน รวมทั้งจัดทีมอาสาช่วยอพยพ ดูแลการเคลื่อนย้ายสิ่งของ และจัดตั้งครัวกลางหากจำเป็น แม้จะมีอุปสรรคเรื่องถนนถูกน้ำท่วม การเข้าถึงบริการทางการแพทย์ หรือข้อจำกัด ด้านทรัพยากร แต่การทำงานร่วมกันแบบเป็นระบบช่วยให้การอพยพและการจัดการศูนย์พักพิงเป็นไปอย่างราบรื่นและมี

ประสิทธิภาพ” อัครอม (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568

“สามารถไปอยู่ที่ศูนย์พักพิงชั่วคราวที่โรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในหมู่บ้านได้ แต่บางครั้งที่นอนหรือพื้นที่ไม่พอครับ เนื่องจากจำนวนคนมีจำนวนมาก ทำให้เสื่อมีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอกับที่คนเข้ามาพักพิง” รอมลี (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568

“ความยากลำบากคือการเดินทาง เพราะถนนตื้นน้ำเป็นจำนวนมาก” รุสดี (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2568

จึงเห็นได้ว่า มุมมองของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลคิดเห็นว่า ขณะเกิดอุทกภัย อบต.และผู้นำชุมชนจะดำเนินการจัดการอย่างเป็นระบบ โดยมีการนำรถบรรทุกและรถแทรกเตอร์เข้าช่วยอพยพประชาชนและขนย้ายสิ่งของ โดยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ เด็ก และผู้ป่วยเป็นลำดับแรก การอพยพใช้ทั้งรถขององค์การบริหารส่วนตำบลและรถกู้ภัยไปยังศูนย์พักพิงที่จัดโซนพัก เตรียมเสื่อ ผ้าห่ม ห้องน้ำชั่วคราว และอาหาร น้ำดื่ม รวมถึงถุงยังชีพ ผู้นำชุมชนยังคอยสื่อสารและประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อเสริมทรัพยากรที่ขาด เช่น น้ำดื่ม อาหารสด และจัดตั้งครัวกลาง แม้จะมีอุปสรรคเรื่องถนนตื้นน้ำท่วม การเข้าถึงบริการทางการแพทย์ และข้อจำกัดด้านทรัพยากร แต่ความร่วมมือและการวางแผนเป็นระบบช่วยให้การอพยพและการจัดการศูนย์พักพิงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังการสัมภาษณ์ของประชาชนกล่าวว่า

“เวลาน้ำท่วมเข้าบ้าน เราก็ช่วยกันยกของขึ้นที่สูง ปิดระบบไฟฟ้า ย้ายสัตว์เลี้ยงและอุปกรณ์สำคัญให้ปลอดภัย นอกจากนี้ก็ช่วยเหลือเพื่อนบ้านและเกษตรกรในกลุ่มของเรา การสัญจรลำบากมาก จัดการทรัพย์สินของตัวเองให้รอด พอมีอบต.และหน่วยงานมาช่วยเรื่องอาหาร น้ำดื่ม หรือสิ่งของจำเป็นก็ช่วยให้เราผ่านวิกฤตได้ง่ายขึ้น” อูสมาน (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคลเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2568

“ผมกับเพื่อน ๆ จะคอยช่วยจัดการอาหารและน้ำดื่มร่วมกับอบต.และหน่วยงานภายนอก อีกทั้งช่วยเพื่อนบ้านชนของหรือเคลียร์พื้นที่ที่เสี่ยงน้ำท่วม แม่น้ำท่วมจะสร้างความเดือดร้อนชั่วคราวและกระทบเรื่องรายได้ แต่ถ้าทุกคน

ช่วยกัน ทั้งประชาชน ผู้นำชุมชน และอบต. เราก็สามารถประคับประคองสถานการณ์ให้ผ่านไปได้ทุกครั้ง” อารี (นามสมมุติ) ,การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568

“เวลาน้ำท่วม ข้อมูลที่ผมได้รับมักมาจากเพื่อนบ้านที่โทรบอกหรือเดินมาบอกต่อกัน ผู้นำชุมชนก็ประกาศบอก บางครั้งก็เช็คข่าวสารผ่านเฟซบุ๊ก ทำให้รู้ว่าสถานการณ์เริ่มหนักและต้องอพยพ” บุคอรื (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2568

“ปัญหาใหญ่ที่เห็นคือการสื่อสารกับครอบครัวที่แยกกันไปทำงานต่างจังหวัดหลายคนกังวลเรื่องบ้านและทรัพย์สิน กลัวพัดไปกับน้ำ ในเวลาที่น้ำมาอย่างกระทันหัน” รอฟีอิน (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2568

จึงเห็นได้ว่า มุมมองของประชาชนคิดเห็นว่า ประชาชนมีบทบาทร่วมในการช่วยเหลือกันเองภายในครัวเรือน เช่น การยกของขึ้นที่สูง ปิดระบบไฟฟ้า ย้ายสัตว์เลี้ยง และอุปกรณ์สำคัญ รวมถึงช่วยเหลือเพื่อนบ้านและเกษตรกรในกลุ่ม การสัญจรที่ยากลำบากทำให้ประชาชนต้องปรับตัวและจัดการทรัพย์สินของตนเอง ขณะเดียวกันก็มีส่วนร่วมในการจัดการอาหารและน้ำดื่มร่วมกับอบต.และหน่วยงานภายนอก แม้น้ำท่วมจะสร้างความเดือดร้อนชั่วคราวและมีผลกระทบด้านเศรษฐกิจ แต่ด้วยความร่วมมือระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชน อบต. และองค์กรภายนอก ทำให้ชุมชนสามารถประคับประคองสถานการณ์จนกว่าน้ำจะลดลง

กล่าวโดยสรุป ขณะเกิดอุทกภัย องค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำชุมชนจะดำเนินการจัดการอย่างเป็นระบบ เริ่มจากจัดรถบรรทุกและรถแทรกเตอร์ช่วยอพยพประชาชนและขนย้ายสิ่งของ โดยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ เด็ก และผู้ป่วยเป็นลำดับแรก พร้อมจัดศูนย์พักพิงที่โรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จัดโซนพัก เตรียมเสื่อ ผ้าห่ม ห้องน้ำชั่วคราว อาหาร น้ำดื่ม และถุงยังชีพ รวมถึงประสานงานกับหน่วยงานภายนอกหากขาดทรัพยากร เช่น น้ำดื่มหรืออาหารสด นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังจัดทีมอาสาและสื่อสารข้อมูลกับชาวบ้าน ดูแลการเคลื่อนย้ายสิ่งของ และจัดตั้งครัวกลางหากจำเป็น แม้มีอุปสรรคเรื่องถนนถูกน้ำท่วม การเข้าถึงบริการทางการแพทย์ และข้อจำกัดด้านทรัพยากร แต่การทำงานร่วมกันแบบเป็นระบบช่วยให้การอพยพและการจัดการศูนย์พักพิงเป็นไปอย่างราบรื่น ในขณะเดียวกัน ประชาชนมีบทบาทร่วมในการช่วยเหลือกันเองภายในครัวเรือน เช่น ยกของขึ้นที่สูง ปิดระบบไฟฟ้า ย้ายสัตว์เลี้ยงและอุปกรณ์สำคัญ รวมถึงช่วยเหลือเพื่อนบ้านและเกษตรกรในกลุ่ม การสัญจรที่ลำบากทำให้ประชาชนต้องปรับตัวและจัดการทรัพย์สินของตนเอง ขณะเดียวกันก็มีส่วนร่วมในการจัดการ

อาหารและน้ำดื่มร่วมกับอบต.และหน่วยงานภายนอก แม้น้ำท่วมจะสร้างความเดือดร้อนชั่วคราวและกระทบด้านเศรษฐกิจ แต่ด้วยความร่วมมือระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชน อบต. และองค์กรภายนอก ชุมชนสามารถระดมระดมประสานการดำเนินงานน้ำจะลดลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.3 กระบวนการดำเนินหลังเกิดอุทกภัย

ชาวบ้านจะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือนของตนเองและของเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะมัสยิดซึ่งเป็นสถานที่สาธารณะและใช้ประกอบศาสนกิจ ทุกคนจะร่วมมือกันทำความสะอาด มีการนำรถดับเพลิงมาฉีดล้าง ส่วนครอบครัวที่ได้รับผลกระทบหนักและขาดแคลนสิ่งจำเป็น มักต้องใช้เงินส่วนตัวของชุมชนเพื่อซื้อข้าวสาร ไข่ และปลากระป๋องมาช่วยเหลือแทนการรอเงินโครงการ สำหรับด้านปศุสัตว์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะเข้ามารับผิดชอบดูแล แต่บางครั้งก็มีความซ้ำซ้อน ขณะที่การเยียวยาอาชีพยังไม่ครอบคลุม เมื่อถึงขั้นตอนการอพยพ องค์การบริหารส่วนตำบล จัดสรรงบประมาณซื้อเรือเพื่อเข้าถึงพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วม แต่ยังคงติดปัญหาการสร้างบ้านและการถมที่ดินที่ปิดกั้นทางน้ำ ทำให้แก้ไขยาก โดยมีการขุดลอกและใช้ JCB เข้าช่วยบรรเทาเป็นการเฉพาะหน้า หลังน้ำลด องค์การบริหารส่วนตำบล ร่วมกับกำนันและผู้ใหญ่บ้านลงพื้นที่ประเมินความเสียหาย ส่งข้อมูลให้รัฐบาลเพื่อขอเงินเยียวยา อย่างไรก็ตาม ตอนที่รัฐจ่ายเงินเยียวยามักไม่สอดคล้องกับช่วงเวลาที่ประชาชนเดือดร้อนจริง ๆ เพราะสิ่งที่ชาวบ้านต้องการคือเงินช่วยเหลือทันทีในระหว่างเกิดอุทกภัยหรือไม่นานหลังน้ำลด นอกจากนี้ยังมีการทำความสะอาดและฟื้นฟูพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งเกษตรกรต้องฟื้นฟูดิน แก้ปัญหาคุณภาพน้ำ และซ่อมแซมเครื่องมืออาชีพเอง โดยมีหน่วยงานรัฐเข้ามาช่วยบางส่วน แต่ยังไม่ทันต่อความต้องการ สิ่งที่ชุมชนอยากเห็นคือการลงทุนเชิงโครงสร้าง เช่น การสร้างคันดินถาวร การปรับปรุงระบบระบายน้ำ การจัดทำบ่อน้ำชะลอน้ำ การมีคลังอุปกรณ์ฉุกเฉิน และการจัดทีมแพทย์เคลื่อนที่เข้าถึงพื้นที่ห่างไกล ตลอดจนมาตรการช่วยเหลือผู้ประกอบการและเกษตรกรที่ชัดเจนและยั่งยืนมากกว่าการเยียวยาระยะสั้น

ดังการสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลกล่าวว่า

“หลังน้ำลด อบต.เราจะลงพื้นที่ประเมินความเสียหายร่วมกับกำนัน และผู้ใหญ่บ้าน พร้อมจัดส่งข้อมูลให้รัฐบาลเพื่อขอเงินเยียวยา นอกจากนี้เรายังนำเครื่องจักรเช่น JCB เข้าช่วยเข้าถึงพื้นที่น้ำท่วม และสนับสนุนการซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐานที่เสียหาย เพื่อให้ชุมชนสามารถกลับมาใช้ชีวิตได้เร็วที่สุด แม้การเยียวยาจากรัฐอาจไม่ครอบคลุมหรือช้าไปบ้าง แต่เราพยายามช่วยบรรเทาความเดือดร้อนให้ประชาชนทันที” รอพีอิน (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2568

“ในส่วนของผู้นำชุมชน เราจะประสานงานกับอบต. จัดทีมอาสาช่วยฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะ ดูแลปลูต้นไม้ และจัดมาตรการเชิงโครงสร้าง เช่น การสร้างคันดินถาวร ระบบระบายน้ำ และคลังอุปกรณ์ฉุกเฉิน เพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมรับมือกับภัยในอนาคต และลดผลกระทบจากน้ำท่วมครั้งต่อไป” อัครอม (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568

“ในพื้นที่ของบ้านเรือน ชาวบ้านจะทำความสะอาด แต่พวกเรา ก็ไปช่วยเหลือ แต่ถ้าเป็นมัสยิดเป็นที่สาธารณะพวกเราทุกคนทำความสะอาดกัน เอรารถดับเพลิงไปฉีดแล้วก็ไปล้าง ว่าเป็นที่ที่เป็นสาธารณสถานเพราะต้องทำศาสนกิจของศาสนาครับ” ประสาน (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568

จึงเห็นได้ว่า มุมมองของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลคิดเห็นว่า หลังเกิดอุทกภัย องค์การบริหารส่วนตำบลจะดำเนินการฟื้นฟูและช่วยเหลือชุมชนอย่างเป็นระบบ และนำเครื่องจักร เช่น JCB เข้าช่วยเข้าถึงพื้นที่น้ำท่วม พร้อมร่วมกับกำนันและผู้ใหญ่บ้านลงพื้นที่ประเมินความเสียหายและส่งข้อมูลให้รัฐบาลเพื่อขอเงินเยียวยา ผู้นำชุมชนคอยประสานงาน จัดทีมอาสาช่วยฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะ ดูแลปลูต้นไม้ และสนับสนุนการซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐาน แม้การเยียวยาจากรัฐและการสนับสนุนด้านอาชีพยังไม่ครอบคลุมหรือไม่ตรงเวลา แต่ความร่วมมือและการวางแผนช่วยบรรเทาความเดือดร้อนและวางมาตรการเชิงโครงสร้าง เช่น คันดินถาวร ระบบระบายน้ำ และคลังอุปกรณ์ฉุกเฉิน

ดังการสัมภาษณ์ของประชาชนกล่าวว่า

“หลังน้ำลด พวกเราชาวบ้านก็ช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือนและมัสยิดที่ใช้ประกอบศาสนกิจ รวมถึงช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่เดือดร้อน ครอบครัวที่กระทบหนัก ๆ ส่วนใหญ่ก็ต้องใช้เงินส่วนตัวก่อน เพื่อซื้อข้าวสาร ไข่ หรือปลากระป๋องมาช่วยกัน เพราะกว่าจะได้เงินเยียวยาก็ช้าเกินไป ทำให้ต้องพึ่งพากันเองก่อนครับ” ดอเลาะ (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2568

“เยียวยาที่เข้าถึงได้ช้าและบางครั้งขั้นตอนราชการทำให้ผู้ได้รับผลกระทบต้องรอนาน อยากให้ผู้นำชุมชนช่วยอำนวยความสะดวกและรวดเร็วกว่านี้พร้อมการลงทะเบียนและจัดกลุ่มความต้องการเพื่อขอความช่วยเหลือที่

รวดเร็วขึ้น” อัครอม (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2568

“ผมอยากเห็นองค์กรที่เกี่ยวข้องมีการช่วยเหลือผู้ประสบภัย เช่น การสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนหรือสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เพื่อซ่อมแซมบ้านเรือนที่เสียหายจากน้ำท่วม” สุไลมาน (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2568

“ผมไม่มีอาชีพประจำ ได้รับถุงยังชีพและเงินช่วยเหลือเล็กน้อย สิ่งที่ต้องการคือบริการตรวจสอบสภาพหลังน้ำท่วมแบบถึงบ้าน” ดอเลาะ (นามสมมุติ) , การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2568

จึงเห็นได้ว่า มุมมองของประชาชนคิดเห็นว่า ประชาชนช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือนและพื้นที่สาธารณะ เช่น มัสยิด รวมถึงช่วยเหลือเพื่อนบ้านและเกษตรกรในกลุ่ม ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบหนักมักใช้เงินส่วนตัวของชุมชนซื้อสิ่งจำเป็น เช่น ข้าวสาร ไข่ และปลากระป๋อง เกษตรกรต้องฟื้นฟูดิน แก้ไขคุณภาพน้ำ และซ่อมแซมเครื่องมืออาชีพเอง แม้น้ำท่วมสร้างความเดือดร้อนและผลกระทบด้านเศรษฐกิจ แต่ด้วยความร่วมมือระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชน และอบต. ชุมชนสามารถฟื้นฟูและดำเนินชีวิตต่อไปได้ พร้อมเสนอแนวทางป้องกันในอนาคต เช่น ทีมแพทย์เคลื่อนที่และมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรและผู้ประกอบการอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป หลังเกิดอุทกภัย อบต.และผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพื้นที่ โดยอบต.จะจัดสรรงบประมาณ จัดหาเรือ เครื่องจักร เช่น JCB เข้าช่วยเหลือพื้นที่น้ำท่วม ร่วมกับกำนันและผู้ใหญ่บ้านลงพื้นที่ประเมินความเสียหาย ส่งข้อมูลให้รัฐบาลเพื่อขอเงินเยียวยา พร้อมสนับสนุนการซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐาน ขณะที่ผู้นำชุมชนจะประสานงาน จัดทีมอาสาช่วยฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะ ดูแลปศุสัตว์ และเสนอแนวทางเชิงโครงสร้าง เช่น คันดินถาวร ระบบระบายน้ำ และคลังอุปกรณ์ฉุกเฉิน ส่วนประชาชนช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน มัสยิด และพื้นที่สาธารณะ รวมถึงใช้เงินส่วนตัวซื้อสิ่งจำเป็นให้ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบ ฟื้นฟูดิน แก้ไขคุณภาพน้ำ และซ่อมแซมอุปกรณ์อาชีพเอง แต่ก็ยังเผชิญปัญหาการเยียวยาที่ล่าช้าและไม่ครอบคลุม จึงต้องพึ่งพาความร่วมมือในชุมชน และเสนอให้มีมาตรการช่วยเหลือที่รวดเร็ว เช่น ทีมแพทย์เคลื่อนที่ การสนับสนุนอาชีพ การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการช่วยเหลือเกษตรกรและผู้ประกอบการอย่างยั่งยืน เพื่อให้การฟื้นฟูเป็นไปอย่างครอบคลุมและลดผลกระทบจากอุทกภัยครั้งต่อไป

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษางานวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ในตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

5.1 สรุปผลการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นดังต่อไปนี้

5.1.1 กระบวนการก่อนเกิดอุทกภัย

ชุมชนมีการเตรียมความพร้อมก่อนเกิดอุทกภัยทั้งในด้านกายภาพและด้านการจัดการ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลมีการขุดลอกทางน้ำเพื่อเปิดทางระบายน้ำและจัดเตรียมกระสอบทรายสำหรับป้องกันน้ำ รวมถึงการจัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการป้องกันและการช่วยเหลือเมื่อเกิดอุทกภัยหรือไฟไหม้ การซักซ้อมอพยพ และการฝึกปฏิบัติย่อยเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการได้จริง ขณะเดียวกันกลุ่มผู้นำและอาสาสมัครในชุมชนมีบทบาทในการเคลียร์สิ่งกีดขวางทางน้ำ ตรวจสอบท่อระบายน้ำ ช่วยยกของสำคัญขึ้นที่สูง ปิดระบบไฟฟ้า และย้ายสัตว์เลี้ยงหรืออุปกรณ์ให้อยู่ในที่ปลอดภัย ส่วนการประชุมด่วนที่องค์การบริหารส่วนตำบลหรือที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ช่วยในการวางแผนและจัดสรรหน้าที่ย่างเป็นระบบ ด้านการสื่อสารมีทั้งการใช้เสียงตามสาย มัสยิด การแจ้งผ่านผู้ใหญ่บ้านหรือการเดินเคาะประตูบ้านเพื่อเข้าถึงผู้สูงอายุ และการใช้กลุ่มไลน์สำหรับคนรุ่นใหม่ แม้จะมีข้อจำกัดเรื่องทรัพยากรและไม่สามารถจัดการซ่อมใหญ่ได้บ่อย แต่การเตรียมการเหล่านี้ร่วมกับการช่วยเหลือเกื้อกูลในชุมชนและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทำให้สามารถรับมือกับสถานการณ์น้ำท่วมได้ดีขึ้นในทุกปี

5.1.2 กระบวนการขณะเกิดอุทกภัย

กระบวนการจัดการขณะเกิดอุทกภัยในชุมชนมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากเจ้าของบ้าน และสมาชิกครอบครัวร่วมกับอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อพปร.) และทีมงานองค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้ามาช่วยอพยพและขนย้ายสิ่งของ โดยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ เด็ก และผู้ป่วยเป็นลำดับแรก การอพยพใช้ทั้งรถขององค์การบริหารส่วนตำบลและรถกู้ภัย เพื่อนำผู้ประสบภัยไปยังศูนย์พักพิงที่จัดไว้ เช่น โรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งมีการเตรียมโซนพัก เสื้อผ้าห่ม หียงน้ำชั่วคราว อาหารสามมื้อ น้ำดื่ม และถุงยังชีพ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านสิ่งของ โดยเฉพาะน้ำดื่มและอาหารสด จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากร้านค้าและองค์กรภายนอกใน

การตั้งครัวกลางหรือจัดส่งเพิ่มเติม ปัญหาสำคัญคือการสัญจรที่ติดขัดจากถนนถูกปิดหรือท่วม ทำให้การส่งของและบริการทางการแพทย์ล่าช้า รวมถึงการดูแลสัตว์เลี้ยง อุปกรณ์เกษตร และเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ไม่สามารถนำเข้าสู่ศูนย์พักพิงได้ อีกทั้งยังเกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการขาดรายได้ของพ่อค้าแม่ค้าในตลาด อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำท้องถิ่น หน่วยงานภายนอก และการช่วยเหลือกันเองของชาวบ้าน ช่วยให้สามารถประทับประคองสถานการณ์ได้จนกว่าน้ำจะลดลง แม้จะมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและการประสานงานก็ตาม

5.1.3 กระบวนการหลังเกิดอุทกภัย

ชุมชนจะร่วมมือกันทำความสะอาดบ้านเรือน สถานที่สาธารณะ และมัสยิด โดยมีการนำรถดับเพลิงมาฉีดล้าง ขณะที่ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบหนักมักช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยการจัดหาข้าวสาร ไข่ และปลากระป๋องเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนแทนการรอเงินจากโครงการ ส่วนด้านปศุสัตว์มีหน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลแต่ยังล่าช้าและไม่ครอบคลุมอาชีพทั้งหมด องค์การบริหารส่วนตำบลใช้งบประมาณจัดซื้อเรือเพื่อช่วยอพยพและบรรเทาเฉพาะหน้า แต่ยังคงติดปัญหาการสร้างบ้านและถมดินที่ขวางทางน้ำ หลังน้ำลดจึงมีการขุดลอก ใช้เครื่องจักรช่วยระบายน้ำ และร่วมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สำรวจความเสียหายเพื่อส่งข้อมูลขอเงินเยียวยา ทว่าการจ่ายเงินจากรัฐมักล่าช้า ไม่สอดคล้องกับความต้องการเร่งด่วนของประชาชน นอกจากนี้ เกษตรกรยังต้องฟื้นฟูดิน แก้ปัญหาคุณภาพน้ำ และซ่อมแซมเครื่องมืออาชีพด้วยตนเองเพราะการช่วยเหลือจากรัฐไม่เพียงพอ สิ่งที่ชุมชนคาดหวังคือการลงทุนเชิงโครงสร้างระยะยาว เช่น การสร้างคันดินถาวร ปรับปรุงระบบระบายน้ำ จัดทำบ่อน้ำชะลอน้ำ จัดคลังอุปกรณ์ฉุกเฉิน และจัดทีมแพทย์เคลื่อนที่เข้าพื้นที่ รวมถึงมาตรการช่วยเหลือผู้ประกอบการและเกษตรกรอย่างยั่งยืน มากกว่าการเยียวยาระยะสั้นที่ไม่ทันต่อความเดือดร้อนจริง

ดังนั้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า กระบวนการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงสำคัญ ได้แก่ ก่อนเกิดอุทกภัย ชุมชนมีการเตรียมความพร้อมทั้งด้านกายภาพและการจัดการ เช่น การขุดลอกทางน้ำ จัดเตรียมกระสอบทราย การอบรมและซักซ้อมอพยพ รวมถึงการจัดระบบสื่อสารผ่านเสียงตามสาย มัสยิด และกลุ่มไลน์ เพื่อให้เข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม ขณะเกิดอุทกภัย มีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยครัวเรือน อาสาสมัคร (อพปร.) และองค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้าช่วยอพยพผู้ประสบภัยไปยังศูนย์พักพิงชั่วคราวพร้อมจัดหาอาหาร น้ำดื่ม และถุงยังชีพ แม้ยังมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและปัญหาการสัญจรที่ล่าช้า แต่ความร่วมมือจากทั้งภายในและภายนอกชุมชนช่วยให้สามารถประทับประคองสถานการณ์ได้ ส่วนหลังเกิดอุทกภัยชุมชนร่วมกันฟื้นฟูบ้านเรือนและสถานที่สาธารณะ เช่น มัสยิด โดยมีการช่วยเหลือกันเองในเรื่องอาหารและของใช้จำเป็น ขณะที่องค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุนด้านการอพยพ การขุดลอก และการสำรวจความเสียหายเพื่อเสนอขอเงินเยียวยาจากรัฐ แม้ว่าจ่ายเงินช่วยเหลือจะล่าช้าและไม่เพียงพอต่อความต้องการเร่งด่วน ประชาชน

ยังคงต้องพึ่งพาตนเองและเครือข่ายในชุมชน โดยสิ่งที่ชุมชนคาดหวังคือการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างในระยะยาว เช่น การสร้างคันดินถาวร ระบบระบายน้ำ บ่อน้ำชะลอน้ำ คลังอุปกรณ์ฉุกเฉิน การสนับสนุนอาชีพ รวมถึงทีมแพทย์เคลื่อนที่ ซึ่งจะช่วยลดความเปราะบางและทำให้ชุมชนสามารถฟื้นตัวและรับมือกับอุทกภัยได้อย่างยั่งยืนมากกว่าการเยียวยาระยะสั้นเพียงอย่างเดียว

5.2 อภิปรายผล

จากการศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี สามารถนำมาอธิบายผลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

5.2.1 เพื่อศึกษาการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนจะมุ่งเน้นการระดมชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งการเตรียมกระสอบทราย ตรวจท่อ ยกของสำคัญขึ้นที่สูง และแจ้งเตือนผ่านเสียงตามสายหรือการเดินเคาะประตูบ้าน ขณะเกิดอุทกภัยผู้นำชุมชนทำหน้าที่ประสานอาสาสมัครเพื่อช่วยอพยพ ดูแลผู้สูงอายุ เด็ก และผู้ป่วย รวมถึงจัดการกระจายสิ่งของและเผื่อระวางพื้นที่ หลังน้ำลดจึงนำชาวบ้านร่วมกันทำความสะอาด พื้นปูบ้านเรือนและพื้นที่สาธารณะ พร้อมทั้งประสานความต้องการไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะที่องค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทสำคัญในเชิงโครงสร้างและการสนับสนุน โดยก่อนเกิดภัยจะขุดลอกทางน้ำ จัดอบรมและซักซ้อมอพยพ รวมถึงระบบการแจ้งเตือนหลากหลายช่องทาง ระหว่างเกิดภัยจะจัดรถบรรทุก รถแทรกเตอร์ และเรือช่วยอพยพ พร้อมทั้งจัดตั้งศูนย์พักพิง จัดอาหาร น้ำดื่ม และถุงยังชีพ ส่วนหลังภัยจะลงพื้นที่ร่วมกับกำนันและผู้ใหญ่บ้านเพื่อประเมินความเสียหาย ส่งข้อมูลขอรับการเยียวยา จัดการขุดลอกและฟื้นฟูพื้นที่ร่วมกับประชาชน เพื่อให้ชุมชนกลับสู่สภาพปกติได้เร็วที่สุด สอดคล้องกับแนวคิด ธวัช บุญยณิ (2550) เกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารบางประการ มาใช้อธิบายบทบาทของผู้นำ สรุปได้ว่า ผู้นำควรมีบทบาทที่สำคัญ ดังนี้ 1) บทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้นำจะต้องนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่กลุ่ม/ องค์การ เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพของกลุ่ม/องค์การ ผู้นำควรรู้ว่าจะเปลี่ยนแปลงอะไร เปลี่ยนแปลงอย่างไร และควรเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ใดและทิศทางใด 2) บทบาทในการสร้างแรงดลบันดาลใจ ผู้นำจะต้องสร้างแรงดลบันดาลใจให้เกิด แก่ผู้ตาม โดยการสร้างความมั่นใจให้เกิดแก่ผู้ตาม ให้ผู้ตามเห็นคุณค่าของงานที่ทำ และเชื่อมั่นว่าสามารถที่จะทำงานให้สำเร็จได้ ให้ผู้ตามมีความเชื่อ ความเข้าใจว่าสิ่งที่ทำนั้นมีคุณค่า ก็จะทำให้ผู้ตาม มีความเพียรพยายามในการทำงานให้บรรลุจุดมุ่งหมาย 3) บทบาทผู้ประสาน ผู้นำต้องสร้างและจรรโลงเครือข่ายของความสัมพันธ์กับผู้ตาม และบุคคลอื่นๆ ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารและแหล่งสนับสนุน 4) บทบาทผู้รับข่าว ผู้นำต้องแสวงหาแหล่งข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ อย่าง ต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบถึงปัญหา โอกาส และพัฒนาความรู้ความเข้าใจต่อเหตุการณ์ทั้งภายในและ

ภายนอกกลุ่ม เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ 5) บทบาทผู้กระจายข่าว ผู้นำต้องกระจายข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นให้ผู้ตามได้รับรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน และบางครั้งสามารถสร้างแรงดลบันดาลใจให้กับผู้ตามได้ 6) บทบาทผู้แก้ไข้ปัญหา ในการนำกลุ่มนั้นบางครั้งอาจเกิดปัญหาฉุกเฉินที่เกิดขึ้น ผู้นำต้องรู้ถึงความผิดปกติหรือความแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจากปัญหาต่างๆ ต้องมีความตั้งใจจริงในการแก้ไข้ปัญหาให้ประสบผลสำเร็จ

5.2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ในตำบลโบายะโร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการอุทกภัยในตำบล โดย ก่อนเกิดภัย ขุดลอกทางน้ำ ปรับปรุงคันกันน้ำ ทำบ่อน้ำชะลอน้ำ อบรมและซักซ้อมอพยพประชาชน พร้อมเตรียมอุปกรณ์ฉุกเฉิน ขณะเกิดภัย จัดระบบอพยพ ศูนย์พักพิง พร้อมอาหาร น้ำดื่ม ถูยั้งชีพ ดูแลผู้สูงอายุ เด็ก และผู้ป่วย รวมทั้งประสานชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัคร และหน่วยงานภายนอก หลังภัย พื้นที่บ้านเรือนและพื้นที่สาธารณะ ประเมินความเสียหาย พื้นที่ฟูกชีพและเกษตร พร้อมส่งเสริมโครงสร้างระยะยาว เช่น คลังอุปกรณ์ฉุกเฉิน ระบบเตือนภัย และเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงาน เพื่อให้สามารถรับมือและลดผลกระทบจากอุทกภัยได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิด วิญูฒิ วิญูติ (2556) และ Wolensky & Miller (1981) ได้กล่าวถึงแนวคิดการจัดการปัญหาอุทกภัยและการบริหารจัดการภัยพิบัติของหน่วยงานระดับท้องถิ่นว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย โดยสามารถจำแนกออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ขั้นแรก ช่วงก่อนเกิดภัยพิบัติ ถือเป็นหัวใจสำคัญที่สุดเพราะเป็นการกำหนดแผนและเตรียมการป้องกัน แต่การดำเนินงานในความเป็นจริงมักไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากข้าราชการท้องถิ่นมักให้ความสำคัญกับการแก้ไข้ปัญหาเฉพาะหน้าในระยะสั้นมากกว่าการวางแผนระยะยาว มองการทำแผนเพียงเป็น “ผลผลิต” มากกว่ากระบวนการที่เชื่อมโยงกับการพัฒนางานอื่น ๆ ขณะเดียวกันประชาชนและผู้แทนท้องถิ่นกลับไม่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผน อีกทั้งยังมีปัญหาการขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงาน แม้มีการจัดทำแผนที่ดีแต่หากขาดการเชื่อมโยงก็ทำให้ไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่สำเร็จได้ ขั้นที่สอง ช่วงเกิดภัยพิบัติ หน่วยงานปกครองระดับท้องถิ่นมักไม่สามารถรับมือกับสถานการณ์ได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากขาดศักยภาพและทรัพยากร จึงต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น เช่น คณะกรรมการประชาชน หน่วยงานของรัฐระดับมลรัฐหรือรัฐบาลกลาง ปรากฏการณ์ดังกล่าวบางครั้งถึงขั้นทำให้เกิดสภาพ “การสูญเสี้อำนาจ” ของหน่วยงานท้องถิ่นในช่วงภาวะฉุกเฉิน โดยสาเหตุที่ทำให้การปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพมาจากปัจจัย 4 ประการ คือ ภาวะผู้นำที่อ่อนแอ ขาดการเตรียมการล่วงหน้า โครงสร้างการกระจายอำนาจที่ไม่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน และการถูกเรียกร้องให้ทำเกินกว่าหน้าที่ที่มีอยู่จริง ขั้นที่สาม ช่วงฟื้นฟูในระยะเร่งด่วน หลังน้ำลดหรือภัยสงบ หน่วยงานท้องถิ่นมักมุ่งดำเนินกิจกรรมที่จับต้องได้ทันที เช่น การซ่อมแซมถนน ซอย การจัดการขยะและสิ่งปลูกสร้างที่เสียหาย ขณะที่การปรับปรุงด้านการบริหารและการประสานงานกลับได้รับความสนใจน้อย อีกทั้งยังมีข้อจำกัดเรื่องบุคลากรผู้เชี่ยวชาญที่ไม่เพียงพอและภาวะเบียดทางราชการที่ทำให้การดำเนินงานล่าช้า

จึงต้องอาศัยการสนับสนุนจากชุมชน ภาคธุรกิจ และองค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทสำคัญต่อการฟื้นฟูเร่งด่วนและการผลักดันให้เกิดการปรับปรุงวิธีการบริหารจัดการในท้องถิ่น และขั้นที่สี่ ช่วงฟื้นฟูในระยะยาว ปัญหาที่พบยังคงเหมือนกับช่วงที่ผ่านมา คือ การขาดบุคลากรมืออาชีพ ความล่าช้าหลังด้านการจัดการเมื่อเทียบกับภาคเอกชน และการวางนโยบายที่ติดอยู่กับแนวทางเดิมที่เน้นโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การขุดลอกคูคลองหรือการสร้างเขื่อนมากกว่าการผลักดันกฎหมายหรือมาตรการด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดการเชิงระบบ ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาในระยะยาวไม่ยั่งยืน แม้ในปัจจุบันจะมีความก้าวหน้าในการพยากรณ์อากาศที่สามารถแจ้งเตือนภัยล่วงหน้าได้ไม่น้อยกว่า 36 ชั่วโมงก่อนที่พายุจะเข้าถึง แต่หากขาดการสื่อสารและระบบเตือนภัยที่เข้าถึงประชาชนอย่างทันทั่วถึง ก็ยังคงทำให้การป้องกันและลดผลกระทบจากอุทกภัยไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ดังนั้นการจัดการอุทกภัยของหน่วยงานท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องเน้นทั้งการวางแผนที่มีส่วนร่วม การสร้างศักยภาพภายใน การบูรณาการกับหน่วยงานอื่น และการพัฒนากลไกการเตือนภัยให้มีประสิทธิภาพเพื่อป้องกันและบรรเทาผลกระทบได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ เศกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ (2553) การจัดการของรัฐเกี่ยวกับภัยพิบัติจากอุทกภัยตามแนวคิดวัฏจักรของภัยพิบัติได้กำหนดกระบวนการจัดการภัยพิบัติแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นแรก ก่อนเกิดอุทกภัย เป็นขั้นตอนในการป้องกันและเตรียมความพร้อมเพื่อเผชิญกับเหตุอุทกภัย เช่น การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอุทกภัย การวิเคราะห์ความเสี่ยง การเตือนภัย การจัดแผนอำนวยการ แผนการป้องกันบรรเทาสาธารณภัย การวางระบบในการป้องกันอุทกภัย และการซักซ้อมการปฏิบัติเมื่อเกิดเหตุการณ์ ขั้นที่สอง ขณะเกิดอุทกภัย เป็นกระบวนการเผชิญเหตุซึ่งมุ่งเน้นการตอบโต้สถานการณ์ เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือบรรเทาเหตุที่เกิดขึ้นให้มีความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และขั้นที่สาม หลังเกิดอุทกภัย เป็นกระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ประสบภัยเมื่อสถานการณ์ผ่านพ้นไปแล้ว เช่น การซ่อมแซมสิ่งสาธารณูปโภค การช่วยเหลือด้านการรักษาพยาบาล และการดำรงชีวิตของผู้ประสบภัย เพื่อให้พื้นที่และประชาชนกลับสู่สภาวะปกติโดยเร็ว

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 เชนนโยบาย

5.3.1.1 การสนับสนุนเชิงระบบจากภายนอก หน่วยงานรัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องควรจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรถาวร เช่น เครื่องจักรหนัก อุปกรณ์ฉุกเฉิน งบประมาณประจำปีสำหรับสต็อก และการช่วยเหลือด้านเทคนิค การก่อสร้าง ระบายน้ำ ไม่ใช่เพียงการอบรม

5.3.1.2 การช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ควรมีมาตรการสนับสนุนหลังภัย เช่น สินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ การซ่อมบ้านเรือน การจัดหาอุปกรณ์กั้นน้ำ การประกันพืชผลและร้านค้าขนาดเล็ก รวมถึงการส่งเสริมเทคนิคการเกษตรเพื่อความยั่งยืน

5.3.1.3 การเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ตั้งทีมเฝ้าระวังน้ำ จัดการอพยพและฟื้นฟูหลังน้ำลด รวมถึงการจัดกองทุนฉุกเฉิน การฝึกอบรมผู้นำ และการซ้อมอพยพพร้อมกันทุกปีเพื่อสร้างความพร้อมและความยืดหยุ่นของชุมชน

5.3.2 สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 ควรศึกษาเชิงลึกเพิ่มเติมเกี่ยวกับ บทบาทของหน่วยงานภายนอก เช่น กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย หรือองค์กรการกุศล ว่าควรมีบทบาทเพิ่มเติมอย่างไรในการช่วยเหลืออุทกภัย

5.3.2.2 ควรมีการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจ ศักยภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน ในด้านต่าง ๆ ทั้งก่อนระหว่าง และหลังเกิดภัย เพื่อหาวิธีเพิ่มการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม

5.3.2.3 อาจศึกษาเพิ่มเติมถึง ข้อเสนอแนะจากชุมชนโดยตรง เกี่ยวกับการปรับปรุงแนวทางการจัดการอุทกภัยในอนาคตในเชิงปริมาณเพื่อให้เห็นความคิดเห็นของประชาชนต่อผู้นำ

บรรณานุกรม

- กรมอุตุนิยมวิทยา. (2550). *ความหมายของอุทกภัย*. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2568, จาก <https://www.meteorological.go.th/th/climate/flood-definition>
- กวี วงศ์พุด. (2542). *การศึกษาผลกระทบของอุทกภัยต่อการเกษตรกรรมในภาคกลางของประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- คมกริช กระแสร์สินธ์, พรณนารา ตีสันทา, ธนัสถา โรจนตระกูล, (2567). *ปัญหาอุทกภัย : การสร้างความร่วมมือในการจัดการของชุมชน [Flooding problems: Building collaboration in community management]*. Journal of Modern Learning Development, 9(5), 462–475
- ชูเพ็ญ ดอกเลาะ, รุสนา สาและ, อาดิอนัน เชียงเงาะ. (2566). *ศึกษาการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลปทุมดี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี. การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและระดับนานาชาติ ครั้งที่ 11 วันเสาร์ที่ 4 พฤศจิกายน 2023 ณ วิทยาลัยนวัตกรรมการเอเชีย จังหวัดขอนแก่น ประเทศไทยหน้า 1681-1685*
- ณัฐนรี ศรีทอง. (2551). *การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน*. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ทวี ชัยพิมลผลิน. (2563). *พิบัติภัย – ภัยพิบัติ ในโลกสมัยใหม่ ม.ป.ท.: สำนักงานบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*
- เทพพรณี เสตสุบรรณ. (2541). *ภัยพิบัติจากธรรมชาติในเขตร้อน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไทยภักดี ธรรมมงคล. (2544). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธวัช บุญยมนิ. (2550). *การพัฒนาผู้นำชุมชน: แนวคิดและแนวทางการปฏิบัติ*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิวัติ เรืองพานิช. (2546). *ผลกระทบของอุทกภัยต่อเศรษฐกิจชุมชนในภาคอีสาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พนิดา บัลลังก์การณ. (2566). *การบริหารจัดการแก้ไขปัญหา น้ำท่วมในจังหวัดปทุมธานี*. วารสาร มณีเชษฐาราม วัตจอมมณี, 6(6).

- พรรณวดี ชัยกิจ. (2559, ตุลาคม-มีนาคม). *นัยยะทางการทูตภัยพิบัติของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์. (2549). การพัฒนาผู้นำชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์สี นักดนตรี, ฟองฝน ปานจิ้น, รัตนาภรณ์ ขาวเรือง, เสาวนีย์ จินสีคองและอรพิน โคจิจุล. (2556). ปัญหาอุทกภัย. ม.ป.ท.
- วิบูลย์ วิยติ. (2556). การป้องกันและบรรเทาอุทกภัย ขององค์การบริหารส่วนตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารสหวิทยาการวิจัย*, 2(1), 92 – 94.
- วิภาส ทองวิสุทธิ. (2552). การพัฒนาผู้นำในองค์กรชุมชน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศุภวิชญ์ มีศิริพันธุ์, กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, (2564). การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อรับมือและแก้ไขปัญหาอุทกภัย. *วารสารวิชาการโรโกแอสเจอร์*, 6(11), 317–331.
- เศกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ. (2553). *การจัดการสาธารณภัย*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สมิตตานันท์, ไชยคำ, กฤตบุญ คำทิพย์โพธิ์ทอง, ชินวุฒิ รัตนพัฑฒ์, รุ่งนภา อุตมะธานี, (2566). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาอุทกภัย หมู่ที่ 2 บ้านโรงวัว (ศรีบุญเรือง) ในเขตเทศบาลตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารขวัญพยาบาล*, 6(11), 317–331.
- สุวิมล สัจวร. (2561). แนวทางการบริหารจัดการปัญหาอุทกภัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัด สิงห์บุรี. (สารนิพนธ์ปริญญาโท.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การบริหารส่วนตำบลอุโปะยี่ไร. (2568) *ข้อมูลพื้นฐานตำบลอุโปะยี่ไร อำเภอมาบจ๋อ จังหวัดปัตตานี*. องค์การบริหารส่วนตำบลอุโปะยี่ไร.
- Fiedler, F. E. (1967). *A theory of leadership effectiveness*. McGraw-Hill.
- Thai PBS. (2567, พฤศจิกายน 28). “3 จังหวัดภาคใต้น้ำท่วมหนัก.” Thai PBS, สืบค้นจาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/346707>

บุคลากรกรม

1. นายประสาร มากแสง (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ ไช้ระรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) นายกองค้การบริหาร ส่วนตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 3 กันยายน 2568
2. อิสมาแอ อาแว (ผู้ให้สัมภาษณ์) ฮาฟิส อารง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบล ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 3 กันยายน 2568
3. นายอัครอม มะไซ๊ะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ ไช้ระรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 3 กันยายน 2568
4. นายอิมรอม สามะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ ไช้ระรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) คนในพื้นที่หมู่ที่ 1 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 3 กันยายน 2568
5. นายอับดุลเราะหมาน สามะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ฮาฟิส อารง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 3 กันยายน 2568
6. นายคอยรู สาและ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ฮาฟิส อารง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) คนในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 3 กันยายน 2568
7. นายอารี มีสาและ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ฮาฟิส อารง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 6 กันยายน 2568
8. นายอิสมาแอ บาโจ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ฮาฟิส อารง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) คนในพื้นที่หมู่ที่ 3 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 6 กันยายน 2568
9. นายมามู ปะดอเล็ง (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ ไช้ระรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) คนในพื้นที่หมู่ที่ 4 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 6 กันยายน 2568
10. นายอุสมาน เจ๊ะมุ (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ ไช้ระรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) คนในพื้นที่หมู่ที่ 4 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 6 กันยายน 2568
11. นายรุสดี มามะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ ไช้ระรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) กำนันหมู่ที่ 5 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 6 กันยายน 2568
12. นายสุไลมาน อาบู (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ ไช้ระรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) คนในพื้นที่หมู่ที่ 5 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 6 กันยายน 2568

13. นายตอลาะ ลาเตะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ โഴ๊ะรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 7 กันยายน 2568
14. นายบุคอรี อีแต (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ โซ๊ะรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) คนในพื้นที่หมู่ที่ 6 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 7 กันยายน 2568
15. นายตากิม มะเกะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) ฮาฟิส อารง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 7 กันยายน 2568
16. นายรอฟีอิน อาแว (ผู้ให้สัมภาษณ์) ฮาฟิส อารง และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) คนในพื้นที่หมู่ที่ 7 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 7 กันยายน 2568
17. นายรอมลี เจ๊ะโก๊ะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ โซ๊ะรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 7 กันยายน 2568
18. นายกอเซ็ง เจ๊ะดาโอ๊ะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) พันธกานต์ โซ๊ะรี และคณะ (ผู้สัมภาษณ์) คนในพื้นที่หมู่ที่ 8 ตำบลลูโบะยิไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี วันที่ 7 กันยายน 2568

ภาคผนวก

ภาพผนวก ก (เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล)

แบบสัมภาษณ์วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชน
ในพื้นที่ตำบลบุะยี่ไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการอุทกภัยของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ตำบลบุะยี่ไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัยในพื้นที่ในตำบลบุะยี่ไร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

โดยใช้แบบสัมภาษณ์ตามแนวคิดทฤษฎี ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการอุทกภัยและการป้องกันอุทกภัย
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำชุมชน
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แบบสัมภาษณ์นี้ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

1. กระบวนการก่อนเกิดอุทกภัย
2. กระบวนการขณะเกิดอุทกภัย
3. กระบวนการหลังเกิดอุทกภัย

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ-สกุล.....
2. เพศ ชาย () หญิง ()
3. อายุ.....ปี
4. อาชีพ.....

1) ก่อนเกิดอุทกภัย

1. ก่อนเกิดน้ำท่วม ชุมชนของท่าน/ผู้นำชุมชน มีการวางแผนเตรียมความพร้อมอย่างไร?
2. ท่าน/ผู้นำชุมชน เคยจัดหรือเคยได้รับการอบรมและข้อมูลเกี่ยวกับการป้องกันอุทกภัยหรือไม่?
3. ท่าน/ผู้นำชุมชน เคยจัดหรือเข้าร่วมการประชุมและการซักซ้อมแผนรับมืออุทกภัยหรือไม่?
4. การแจ้งเตือนภัยในชุมชนดำเนินการอย่างไร และท่าน/ผู้นำชุมชน/อบต. คิดว่าเพียงพอหรือไม่?

2) ขณะเกิดอุทกภัย

5. เมื่อเกิดน้ำท่วม ท่าน/ผู้นำชุมชน ได้รับข้อมูลหรือแจ้งเตือนจากที่ใด?
6. ท่านหรือครอบครัว/ผู้นำชุมชน มีการช่วยเหลือด้านการอพยพอย่างไร?
7. ท่าน/ผู้นำชุมชน สามารถจัดหรือเข้าถึงสถานที่ปลอดภัยหรือศูนย์พักพิงได้หรือไม่?
8. ระหว่างน้ำท่วม ท่าน/ผู้นำชุมชน ได้รับหรือจัดหาอาหาร น้ำดื่ม และสิ่งของจำเป็นเพียงพอหรือไม่?
9. ท่าน/ผู้นำชุมชน พบปัญหาหรือความยากลำบากอะไรบ้างในช่วงน้ำท่วม?

3) หลังเกิดอุทกภัย

10. หลังน้ำลด ท่าน/ผู้นำชุมชน ได้รับหรือจัดการช่วยเหลือในการฟื้นฟูบ้านเรือน ถนน และสาธารณูปโภคหรือไม่?
11. ท่าน/ผู้นำชุมชน ได้รับหรือจัดการเยียวยา และการสนับสนุนด้านอาชีพหรือรายได้บ้างหรือไม่?
12. จากประสบการณ์ที่ผ่านมา ท่าน/ผู้นำชุมชน อยากให้มีการปรับปรุงแนวทางการจัดการอุทกภัยอย่างไร?

ข้อเสนอแนะ

1. ท่าน/ผู้นำชุมชน คิดว่าหน่วยงานภายนอก เช่น กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยหรือองค์กรการกุศล ควรมีบทบาทเพิ่มเติมอย่างไรในการช่วยเหลืออุทกภัย?
2. ท่าน/ผู้นำชุมชน เห็นว่าชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการป้องกันและจัดการอุทกภัยได้ในด้านใดบ้าง?
3. ท่าน/ผู้นำชุมชน มีข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่อยากฝากถึงผู้วิจัยหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงการจัดการอุทกภัยหรือไม่?

ภาคผนวก ข (ภาพประกอบการลงพื้นที่เก็บข้อมูล)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล นายอสิฟ มะเซ็ง

วัน/เดือน/ปี 26 กันยายน 2546

ที่อยู่ 130 หมู่ 2 ตำบลลูโบะยิโร อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี 94140

ประวัติการศึกษา ปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

เบอร์โทรศัพท์ 0989423244

อีเมล 406522024@yru.ac.th

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล นายฮาพิศ อารง

วัน/เดือน/ปี 15 กุมภาพันธ์ 2546

ที่อยู่ 140 หมู่ 8 ตำบลคุดทะ อำเภอบางบาล จังหวัดนนทบุรี 96160

ประวัติการศึกษา ปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

เบอร์โทรศัพท์ 0967731850

อีเมล 406522039@yru.ac.th

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล นายพันธกานต์ ไช้ะรี

วัน/เดือน/ปี 3 สิงหาคม 2546

ที่อยู่ 15/9 หมู่ 4 ตำบลเว้ง อำเภอเว้ง จังหวัดนราธิวาส 96160

ประวัติการศึกษา ปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาการปกครองและกฎหมายมหาชน
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

เบอร์โทรศัพท์ 0640807377

อีเมล 406522012@yru.ac.th